IX.

STOCKHOLMS POLIS

AF

HJ. VON SYDOW.

---

1. Polisen före 1776.

Handläggningen af ärenden rörande allmän ordning och politi tillkom i äldre tider magistraten såsom stadens styrelse. Denna magistratens myndighet, i hvilken äfven inbegreps en administrativ domsrätt öfver polisförseelser, grundade sig på allmänna stadslagens bestämmelser i ämnet jämte en mängd sedermera i privilegier och statuter gifna speciella påbud.

När öfverståthållareämbetet år 1634 inrättades, gjordes därigenom icke någon uttrycklig inskränkning i magistratens befogenhet såsom polismyndighet. Öfverståthållaren ansågs väl såsom stadens högste styresman vara konungen ansvarig för säkerhets och ordnings upprätthållande inom staden, men denna sin plikt synes han hafva sökt uppfylla mera genom att såsom preses i magistraten genomdrifva sin vilja därinom, än genom en självständig verksamhet utanför magistraten.

De första föreskrifter af någon mera allmän betydelse i fråga om ordningen för polisärendenas behandling af magistraten gåfvos genom den af öfverståthållaren år 1636 utfärdade »Embetsdelning mellan borgmästarne i Stockholm»; de sålunda gifna bestämmelserna bekräftades och fullständigades sedermera genom kungl. förordningen öfver Stockholms stads styrelse den 12 december 1672.

Enligt sistnämnda förordning skulle magistraten bestå af fyra borgmästare och femton rådmän, fördelade å fyra kollegier, nämligen justitie-, politie-, handels- och ämbets-kollegium, hvarje kollegium under presidium af en borgmästare. *Politikollegium*, som skulle bestå af politiborgmästaren och tre rådmän jämte nödigt antal underordnade tjänstemän för expeditionens handhafvande, hade till sin uppgift »att beställa med politiväsendet». Innebörden af detta uttryck förklaras sålunda, att kollegium skulle författa till

polisväsendet hörande »Ordningar» och sedan de af öfverståthållaren med samtlige borgmästare och rådmän blifvit »approberade» och där så behöfdes af kungl. maj:t själf »konfirmerade», publicera och handhafva dem, hvarvid i synnerhet skulle tillses, att mened och Guds lastande, öfverflödighet på gästabud, bröllop, barnsöl, begrafning, klädebonad, morgongåfva och fästningsföräringar samt dryckenskap och dobbleri måtte afskaffas samt bettleriet undertryckas.

Med politikollegiums åliggande att »handhafva» politiordningar var en dömande myndighet förknippad. För sådant ändamål ålåg kollegium att hålla session hvarje tisdag kl. 8 f. m., och skulle då »de företagas, som vore anklagade att hafva sig i någon måtto emot de allmänna ordningar, som under collegiets inspektion dependera, förbrutit». Handläggningen af målen skulle ske »summario processu», och efter ransakningens slut borde målen afdömas i enlighet med ordinantierna, så framt icke kollegium fann skäl förvisa något mål till allmän underrätt (kämnersrätt). Mot kollegiums utslag gafs icke någon appell, men »den besvärade» ägde att »per viam supplicationis söka samtlige borgmästare och råd». I sådant fall skulle i plenum i magistraten politiborgmästaren föredraga ärendet samt »remonstrera de skäl, som honom med hans kolleganter hade förorsakat en sådan resolution att fatta», hvarpå omröstning skulle ske huruvida kollegiums beslut borde fastställas eller ändras.

I mån som den kommunala lagstiftningen utvecklades, kom efter hand ett icke ringa antal förseelser under politikollegiums domsrätt. I en år 1761 af kollegium till öfverståthållaren afgifven berättelse angifvas de hos kollegium handlagda målen hufvudsakligast afse »ren- och lykthållningen, taxors öfverträdelse, förköp, otidigt salu å källare, kaffehus och krogar, gatutiggerier, sotbrand samt olofligt körande och ridande».

Utom sin lagstiftande och lagskipande myndighet hade politikollegium äfven att öfvervaka efterlefnaden af gällande polisföreskrifter. Kollegium hade alltså äfven funktioner, som närmast höra till åklagaremakten. Och därjämte hade kollegium en mängd göromål, som nu icke hänföras till polismyndighetens verksamhetsområde, såsom inseendet öfver milda stiftelser och förmyndareväsendet, förvaltning af stadens arkiv, o. s. v.

Till ledamöter i politikollegium — liksom i justitiekollegium — skulle enligt 1672 års stadga endast förordnas »studerade och i lagen förfarne personer». Denna grundsats öfvergafs emellertid i viss mån 1761, då det, för att bereda magistratens ledamöter en mångsidigare kännedom om ärendena, stadgades, att ur hvarje kollegium skulle årligen förflyttas en rådman till ett annat kollegium. Härigenom kommo äfven icke lagfarne rådmän att tjänstgöra i justitie- och politikollegierna, men två ledamöter i dessa kollegier skulle dock alltid vara »literati».

Den tillsyn å gällande polisförfattningars efterlefnad, som ålåg politikollegium, kunde naturligtvis icke i någon större omfattning utöfvas af kolle-

giums egna medlemmar. Därtill fordrades en underordnad polispersonal. En sådan fanns ock i de s. k. *stadens betjänte:* fiskaler, gevaldiger och uppsyningsmän. Dessa funktionärer hade till uppgift att uppspana och för politikollegium angifva förseelser mot polisordningar samt därjämte väl äfven att upptäcka gröfre brott och befordra de brottslige till ransakning och straff. Fiskalerna voro allmänna åklagare vid rådstufvu- och kämnersrätterna; så väl de som gevaldiger och uppsyningsmän synas hafva tjänstgjort som åklagare vid politikollegium. Någon instruktion för stadens fiskaler och gevaldiger eller något närmare angifvande af deras tjänsteåligganden hafva vi icke kunnat finna från äldre tider; för uppsyningsmän åter fastställdes af borgmästare och råd en instruktion den 14 januari 1670. Enligt denna skulle uppsyningsmännen i främsta rummet öfvervaka, att icke köttmånglare, bagare, fiskare och »andra ämbetsmän» öfverskredo de taxor, som voro fastställda för deras varor eller höllo underhaltiga och odugliga varor till salu, att icke månglerskorna öfverträdde föreskrifterna om gatumångleri, att icke brännvin och öl försåldes i bagare- eller hökarebodar, att icke olofligt söndagsarbete idkades i handtverkerierna, o. s. v. Hvarje tisdag skulle uppsyningsmännen inför politikollegium göra reda för hvad de under »näst förlidne vecka uträttat och beställt».

Under tjänstgöring borde stadens fiskaler, gevaldiger och uppsyningsmän vara försedda med ett »auktoriseradt tecken», medelst hvars uppvisande de hade att fordra »aktning hos menigheten och ovägerlig handräckning af vakten och annat folk». Dessa tjänstetecken bestodo af en liten ebenholtsstaf för fiskalerna samt en bricka af metall för gevaldiger och uppsyningsmän.

Med stadens yttre bevakning hade fiskaler, gevaldiger och uppsyningsmän intet att skaffa. Efter nyare tiders terminologi voro de alltså uteslutande ett slags spaningspolis.

Till stadens bevakning hade man i gamla tider att tillgå i första rummet stadens garnison, samt vidare stadsvakten och brandvakten.

Garnisonen i Stockholm har alltid, utom sin egentliga militäriska uppgift, haft till åliggande att lämna biträde vid ordningens upprätthållande inom staden. För sådant ändamål funnos i gamla tider flera vaktposteringsställen eller corps de garder, hvilka alltid höllos besatta med trupper. Mellan dessa corps de garder gingo tidtals, särskildt nattetid, patruller, som hade till uppgift att gripa våldsverkare o. d. Garnisonstjänstgöringen i Stockholm upprätthölls som bekant vid flere tillfällen af borgerskapets militärkårer, och därvid hade dessa enahanda åliggande i ordningsmaktens tjänst som den egentliga garnisonen.

Af större betydelse än garnisonen för ordningens upprätthållande, åtminstone under normala förhållanden, voro stadsvakten och brandvakten. *Stadsvakten* är en mycket gammal institution; den har uppkommit ur den

skyldighet, som i äldsta tider ålåg enhvar, som i staden bodde och brukade någon borgerlig näring, att hålla vakt och vård »både för eldsvåda och andra farlige lägenheter» (Priv. för Stockholm 1570). I mån som det personliga uppfyllandet häraf blef alltmer betungande, utbyttes detta onus mot en afgift benämnd »knektepenningar», hvarmed en kår af fast anställda legoknektar uppsattes. Denna stadsvakt utgjorde 1594 trettiotvå knektar; tre år efteråt lär antalet hafva ökats med icke mindre än hundra man. Sedermera synes styrkan hafva sjunkit, ty 1663 utgjorde vakten allenast 70 man, under befäl af en löjtnant; därefter ökades kåren åter till ungefärligen sitt förra antal. 1761 bestod stadsvakten af 1 kapten, 1 löjtnant, 1 fänrik, 5 underofficerare och 130 soldater, hvartill kommo trumslagare, pipare och profosser. Kåren, som stod under högsta befäl af stadsmajoren, aflönades, utrustades och underhölls af borgerskapets bemedlingskommision. Officerarne vid kåren antogos af öfverståthållaren och magistraten på politikollegiums förslag; underoficerarne tillsattes af politikollegium. Hela stadens kostnad för stadsvakten uppgick 1761 till 9,994 d:r s:mt.

Stadsvakten tjänstgjorde till fot, men ett försök att upprätta en ridande vaktkår skedde ock. På 1660-talet hade staden under någon tid underhållit 20 af kronans ryttare för att göra vakttjänst under de mörkaste nätterna; i stället för denna anordning förordnade kungl. maj:t år 1667, att en »bereden ordinarie nattvakt» skulle på kronans bekostnad upprättas, med en styrka af »36 gemene med dess officerare». Denna trupp, som benämndes archerer[1], skulle förekomma oljud och oskick på gatorna samt hämma slagsmål och öfvervåld; för detta ändamål skulle hvarje natt patruller å 6 man och 1 korporal utgå, en å hvardera malmen. Redan 1669 afskaffades emellertid archererna, enär de icke »presterat den nyttan, som vi (kungl. maj:t) därmed intenderat»; särskildt hade det visat sig, att de icke så bekvämt som fotvakten kunde öfverrumpla och fasttaga våldsverkare. Anslaget skulle i stället användas till förstärkning af stadsvakten till fot, så att denna kunde »uppvakta i alla gatuhörn».

Stadsvaktens corps de garde var ursprungligen i det gamla rådhuset vid Stortorget, men flyttades sedermera till det nya rådhuset.

Stadsvakten stod under öfverståthållarens samt borgmästares och råds lydno, och hade att sätta deras befallningar i verket, med våld om så behöfdes. Den var sålunda det verkställande organet för stadens styrelse. Men som ordningens upprätthållande i staden var magistratens främsta plikt, blef stadsvaktens hufvudsakliga uppgift att sörja därför; särskildt hade stadsvakten, efter archerernas afskaffande, till åliggande att hindra oljud och öfvervåld nattetid. Sin verksamhet för ordningens öfvervakande utöfvade stadsvakten icke genom en ordnad patrulleringstjänst, ehuruväl

[1] Af franskans »archers», senlatinets »arcivarii» — ett slags lätt rytteri, ursprungligen beväpnadt med bågar.

tidtals patruller af vakten synas hafva utskickats, särskildt nattetid. Ej heller synes vakten hafva i någon väsentlig omfattning fullgjort sin skyldighet att »uppvakta i alla gatuhörn». Uppstod slagsmål eller tumult någonstädes i staden, fanns ej annan utväg — så vida icke tillfälligtvis något vaktmanskap var tillstädes — än att skicka bud till stadsvaktens corps de garde med begäran om hjälp samt sedan afbida undsättningens ankomst.

Stadsvakten förklarades uttryckligen stå under kungl. maj:ts hägn och beskydd; i fall någon satte sig till motstånd mot densamma, ägde vaktmanskapet att gripa till vapen och skjuta skarpt, om så behöfdes.

Stadsvakten hade utom sin ifrågavarande verksamhet åtskilliga andra göromål af en ganska skiftande natur. Vid rådstufvurättens och kämnersrätternas sammanträden skulle alltid vaktmanskap finnas tillstädes för att upprätthålla ordningen och i fall af behof lämna rätten handräckning. Ett synnerligt tidsödande och besvärligt uppdrag hade stadsvakten med verkställande af fångtransporter mellan de olika domstolarna och fängelserna i staden.

En ordinarie *brandvakt* i Stockholm upprättades först genom brandreglementet den 2 april 1729. Denna vakt, hvars styrka kort därefter fastställdes till 160 man, organiserades på militäriskt vis och ställdes under politikollegiums inseende.

Af vaktmanskapet skulle halfva antalet tjänstgöra hvarje natt från kl. 10 på kvällen till kl. 6 på morgonen, fördeladt i patruller om två man, af hvilka den ene skulle bära en skramla och en handbåtshake, den andre en yxa och ett läderämbar.

Utom sin egentliga uppgift att afvända eldsolycka fick brandvakten sig äfven ålagdt att bidraga till den allmänna ordningens upprätthållande inom staden. Om brandvakten under patrulleringen märkte, att slagsmål, öfverfall eller dylikt timade å gata, eller funne anledning misstänka, att stöld skett eller hölle på att föröfvas, skulle den man af brandpatrullen, som bar skramla, gifva ljud med detta redskap, hvars användning för andra ändamål var strängeligen förbjuden. Vid detta tecken skulle alla andra patruller, som funnos inom hörhåll, vare sig de voro af brandvakten, stadsvakten eller garnisonen, skyndsamt komma tillstädes samt föra den brottslige eller misstänkte i arrest. Inträffade att löst folk slog sig flockvis tillsammans å gatorna nattetid, skulle de likaledes af brandvakten och andra patruller gripas och sättas i nästa vakt. Under sin tjänstgöring åtnjöt brandvakten samma skydd och hade samma befogenhet att använda vapen som stadsvakten.

Af den nu gjorda framställningen torde framgå, att Stockholm, åtminstone sedan slutet af 1600-talet, icke saknade ett någorlunda systematiskt ordnadt polisväsende. I politikollegium hade man en polisstyrelse, utrustad så väl med icke obetydlig administrativ myndighet som med domsrätt öfver polisförseelser, en domsrätt, som med stöd af vissa specialföreskrifter borde

kunna utöfvas både snabbt och kraftigt. I de under politikollegium lydande stadens betjänte fanns åtminstone början till en spaningspolis. Och oberäknadt garnisonen hade man uti stadsvakten och brandvakten tillräckligt antal militäriskt organiseradt manskap för stadens yttre bevakning.

Men om man frågar, huru den sålunda organiserade polisen fullgjorde sitt värf att bereda medborgarne säkerhet till person och egendom samt upprätthålla ordning och trefnad i samhället, så måste svaret blifva, att resultatet af polisens verksamhet var långt ifrån tillfredsställande.

Samtida skildringar gifva en afskräckande bild af den osäkerhet och oordning, som rådde i staden. På gatorna plägade nattetid »ett okristeligt ropande och skriande samt andra våldsamheter föröfvas, därvid det ena dråpet och mordet efter det andra höres sig tilldraga» (Publikation den 12 mars 1679). En stor osed hade inrotat sig med styckers och bössors lossande och afskjutande, stundom till firande af gästabud, eljest endast af kättja och motvillighet. Gång på gång utfärdades stränga påbud mot »insolentier» på gatorna, hotande den brottslige med ögonblicklig arrest samt därefter arbiträrt straff »efter domarens leuteration». Men verkan af dessa straffhotelser synes hafva varit ringa, hvilket ock är lätt förklarligt, då våldsverkarne endast undantagsvis blefvo fasttagna; sökte stadsvakten någon gång ingripa, blef den alltför ofta »med skymford, hugg och slag mot allt skäl bemött och öfverfallen». Lika vanliga voro förgripelser mot äganderätten; utom öfver stölder, rån, inbrott och dylika svårare brott förspordes ofta klagomål öfver grof åverkan å egendom, såsom planks nederhuggande och bortförande, luckors sönderslående, ståndś och bodars sköflande och fördärfvande m. m. Att eld åsattes af rent okynne var ej heller ovanligt. Äfven vid samfärdseln å gatorna midt på ljusa dagen hade öfverdåd och självsvåld i en betänklig grad inrotat sig. Särskildt klagades öfver den fara och det obehag, för hvilka fotgängare utsattes genom öfverdådigt körande och ridande.

Gifvet är emellertid, att det sålunda rådande tillståndet i öfvervägande grad måste tillskrifvas andra orsaker än försummelse af polisen. Den innersta anledningen var den allmänna råhet i sinnena, som ännu vid denna tid var rådande, icke minst i Sverige, där de många krigen ledt till mycken förvildning i seder och tänkesätt. Därtill kommo vissa yttre anledningar, som i större eller mindre grad verkade förlamande å arbetet för ordningens upprätthållande. Dit äro förnämligast att räkna stadens oregelbundna byggnad, gatornas usla skick och framför allt saknaden af gatubelysning nattetid.

För öfrigt måste man betänka, att den gamla tidens förhållanden icke få bedömas efter nyare tiders fordringar. Anspråken på skydd från myndigheternas sida för person och egendom voro mycket små i det gamla Stockholm. Den borgare, som på 1600-talet nattetid gick utom sitt hus, visste med sig, att han gaf sig ut på ett äfventyr, för hvars lyckliga utgång han mera hade att räkna på sin egen rådighet än på myndigheternas hjälp.

Och förhållandena i Stockholm synas icke hafva varit värre än i andra större städer under samma tid.

Härmed är dock icke sagdt, att ej mycket kunnat vara annorlunda äfven hos polisorganisationen. Den kollegiala form, som gifvits polisstyrelsen, måste motverka ett snabbt och kraftigt ingripande från styrelsens sida. Den underordnade polispersonalens hufvudsakligaste verksamhet var mera ägnad åt upprätthållande af det rådande systemet å näringslagstiftningens område än på förekommande eller upptäckande af verkliga brott. Stadsvakten var om dagen så upptagen af handräckningsgöromål, särskildt fångtransporter och uppvaktningar i domstolarna, att den hade föga tid öfrig till oordningars stäfjande; nattetid gjorde den tidsutdräkt, som var förenad med vaktens tillkallande, en sådan åtgärd merendels gagnlös. Brandvaktmanskapet synes hafva saknat all utbildning och disciplin. Vid upplopp eller andra större oroligheter fanns väl garnisonen att tillgå, men som manskapet icke låg kaserneradt, utan inkvarteradt i staden, åtgick mycken tid för dess samlande.

2. Polisens omorganisation år 1776.

Kring midten af 1700-talet började man så småningom få ögonen öppna för bristfälligheterna hos polisväsendet i hufvudstaden, och fordringar på en tidsenlig reform däraf begynte att offentligen framställas. I spetsen för denna rörelse gick stadens högste styresman, öfverståthållaren. Uti underdåniga memorial af åren 1762 och 1763 fäste dåvarande öfverståthållaren von Lantingshausen kungl. maj:ts uppmärksamhet å det förfall, hvari hufvudstadens polis råkat, samt förordade vissa hjälpmedel däremot, hufvudsakligen ett förkortande af rättegången i polismål. I anledning häraf anbefallde kungl. maj:t i nådigt bref den 8 februari 1765 öfverståthållaren att inkomma med ett närmare och omständligare projekt i saken. Denna befallning lärer emellertid aldrig blifvit åtlydd; om det ifrågavarande projektet förmäles nämligen sedermera ej vidare, än att det år 1766 ännu icke blifvit afgifvet »för andre ämbetes göromål». Frågan stod emellertid alltjämt på dagordningen; äfven riksens ständer, de egentliga innehafvarne af regeringsmakten, yttrade sig i saken, då de uti skrifvelse till kungl. maj:t den 15 oktober 1766 efter en i mörka färger hållen skildring af den allmänna oordning, som rådde i hufvudstaden, öfverlämnade till kungl. maj:t att »taga de beslut om Stockholms stads politi, som kungl. maj:t funne vara enligt med sakens natur och residence-stadens värdighet». Enskilda reformprojekt saknades ej heller; ett sådant, som tillvann sig uppmärksamhet, afgafs 1770 af rådmannen Paul Printzell i ett till öfverståthållaren och magistraten ingifvet memorial.[1] Sedan

[1] Detta förslag, som enligt uppgift skall hafva blifvit befordradt till trycket år 1772, har icke kunnat tillrättaskaffas.

konung Gustaf III bestigit tronen, påskyndades frågans behandling; år 1772 tillsattes en kungl. kommission, med uppdrag att med möjligaste skyndsamhet till kungl. maj:ts pröfvande och fastställande utarbeta en förbättrad politiordning för Stockholms stad. Denna kommissions betänkande har icke kunnat återfinnas. Endast så mycket är kändt, att kommissionen kommit till det resultat, att den rådande oredan i polisväsendet »icke kunnat tillskrifvas någon brist på lagar och författningar, hvilka merendels vore goda och tillräckliga, utan egentligen det illa afpassade sätt till deras handhafvande, som dittills blifvit nyttjadt, bestående i en vidlöftig omgång i rättegången och en därmed förknippad trög execution, hvarigenom sådane politimål, som till vinnande af god ordning i ögnablecket bort rättas, antingen alldeles icke blifvit vidrörde eller för processens långvarighet dragne i vidlyftighet och på tiden, då själfsvåld och laglöshet nyttjat tillfälle att sålmedelst hindra lagens verkställighet och göra dess kraft hvilande».

Det är egendomligt, att reformrörelsen hufvudsakligast riktades mot den del af polisinstitutionens verksamhet, för hvilken polisverket synes hafva varit bäst utrustadt, nämligen rättskipningen i polismål. I politikollegium fanns en specialdomstol, hvilken hade täta sammanträden och ägde uttrycklig föreskrift att vid målens handläggning förfara summario processu. Man synes därför hafva kunnat vänta en snabb och kraftig rättskipning i polismål, men faktiskt lär förhållandet hafva varit det motsatta: rättegångarna vid politikollegium skola hafva varit förenade med en odräglig omständlighet och tidsutdräkt.

Sträfvandena för ett bättre ordnande af Stockholms polis nådde sitt mål, då kungl. förordningen den 13 februari 1776 »angående polisens förbättring här i residencestaden» utfärdades.

I enlighet med den rådande uppfattningen om orsakerna till polisväsendets förfall är kärnan i denna författning en omgestaltning af rättskipningen i polismål. Politikollegium beröfvades sin domsrätt öfver egentliga polisförseelser; i stället skulle det tillkomma öfverståthållaren att sådana mål executive afgöra och handtera, äfven om den tilltalade för sin person lydde under annan jurisdiktion. För utöfvandet af den öfverståthållaren sålunda tillkommande domsrätt inrättades ett nytt ämbetsverk, *kungl. poliskammaren*, för hvilket verk särskild lokal anvisades i öfverståthållarehuset. I poliskammaren skulle hvarje helgfri dag hållas session under ordförandeskap af öfverståthållaren eller, om han var hindrad, underståthållaren. Men som ingen af dessa ämbetsmän hade tid till den noga och närmare tillsyn, som polisen fordrade, upprättades för sådant ändamål ett särskildt ämbete, nämligen *polismästare*-befattningen. Polismästaren skulle vid alla tillfällen, då det påkallades, gå öfverståthållareämbetet till handa i hvad till polisväsendet hörde, samt hafva närmaste inseendet öfver stadens fiskaler och polisbetjäning, äfvensom vid förfall för öfverståthållaren och underståthållaren

fungera som ordförande i kungl. poliskammaren. Vid poliskammaren anställdes dessutom en notarie, som skulle föra protokollet i målen, en registrator för diarieföring m. m. samt två kanslister. Politikollegiums tjänstemän skulle dessutom, i den mån deras tjänstgöring i kollegium det medgåfve, vid förefallande behof få disponeras äfven för poliskammaren.

I fråga om processen inför poliskammaren gjordes flere undantag från den allmänna kriminalprocessens bestämmelser, i syfte att undanrödja de olägenheter, som visat sig förknippade med rättegången inför politikollegium. De nya bestämmelserna voro i korthet följande: Så snart någon fiskal, gevaldiger eller uppsyningsman fann någon förseelse mot författningarna begången, skulle han genast kalla den felande att samma eller sist nästa dag inställa sig i poliskammaren för svaromåls afgifvande. Uteblef därefter svaranden, skulle, om det visades att han blifvit kallad, målet ändock afgöras på förhandenvarande skäl, där så ske kunde, i annat fall ägde öfverståthållareämbetet genast låta upphämta den uteblifne. I afseende å bevisningen gällde, att två uppsyningsmäns rapport vore fullt bevis, »när den med liflig ed erhölles», samt en uppsyningsmans eller ett vittnes utsaga edgångsskäl; åberopade svaranden gent emot uppsyningsmännen egna vittnen, skulle öfverståthållareämbetet pröfva hvad verkan deras utsago kunde tillerkännas. Fullmäktig fick icke nyttjas, så framt icke öfverståthållareämbetet pröfvade sådant böra tillåtas. Emot öfverståthållareämbetets utslag i polismål gafs ingen appell, så vidt icke någon tilltrodde sig visa, att författningarna blifvit orätt tillämpade eller att han blifvit dömd »öfver lagen»; i sådant fall ägde den missnöjde söka konungen, men utslaget skulle ändock gå i verkställighet, så framt ej kroppsplikt var ådömd; voro böter ådömda, fingo besvär icke mottagas, så framt ej böterna voro i penningar eller pant nedsatta, dock att därest böterna öfverstego 20 d. s:mt, den bötfällde ägde ställa borgen eller, där han det ej förmådde, träda i häkte till sakens slut.

Omfånget af öfverståthållarens domsrätt begränsades till egentliga polisförseelser, d. v. s. brott mot författningar rörande allmän ordning, sedlighet och sundhet, såsom bristande renhållning, försummad lykttändning, tiggeri, öfverträdelse af gällande taxor, förköp och olofligt mångleri, öfverdådigt körande o. s. v. Öfverståthållaren fick däremot icke upptaga och afgöra de politimål, hvarvid allehanda excesser, slagsmål eller annat lagbrott tillika kunde vara föröfvade, utan i sådant fall skulle öfverståthållaren låta saken hos vederbörande komma till ransakning och utslag.

Med poliskammarens inrättande upphörde emellertid icke politikollegium att fungera som domstol, utan utöfvade fortfarande domsrätt öfver en del förseelser, hufvudsakligast öfverträdelser af skråordningarna och andra näringsförfattningar. I sådana mål gafs, åtminstone i vissa fall, appell från politikollegium till öfverståthållaren, hvadan alltså öfverståthållareämbetet i poliskammaren kunde fungera som domstol både i 1:sta och 2:dra instans.

I fråga om politikollegiums göromål såsom förvaltande ämbetsverk skedde ej annan ändring än att inseendet öfver polisen fråntogs kollegium.

Utom dessa organisationsförändringar skedde en högst väsentlig förstärkning af den underordnade polispersonalen: denna bestod förut af 1 gevaldiger, 2 vice gevaldiger och 30 uppsyningsmän; nu inrättades icke mindre än tjugu nya uppsyningsmansbefattningar.

Den nya polisorganisationen uppfördes å kronans stat; till densammas underhåll anslogs afkastningen af en särskild, under statskontorets förvaltning ställd fond, uppkommen genom en förhöjning af tullen å kaffe. Oberäknadt kommunens anslag till löner åt den förutvarande polispersonalen, hvilket utgick med samma ringa belopp som förut eller 600 rdr, upptogs kostnaden för polisväsendet till 50,000 daler k:pt efter följande fördelning:

1 polismästare: lön	2,400: —	
hästlega	600: —	3,000: —
1 notarie		1,500: —
1 registrator		1,500: —
2 kanslister à 1,200: —		2,400: —
1 vaktmästare		600: —
till skrifmaterialier		1,080: —
till löneförbättring åt den underordnade polispersonalen samt lön åt 20 nya uppsyningsmän		15,720: —
till kungl. maj:ts egen disposition		24,200: —
		Summa 50,000: —

Anslaget till uppsyningsmännen fördelades icke i vissa fasta löner, utan hvar och en af dem skulle erhålla en gratifikation i förhållande till den flit, drift, omtanke och redlighet, som han visade i tjänsten; efter dessa grunder skulle förslag till stat för uppsyningsmännen för hvarje år af öfverståthållareämbetet uppgöras och till kungl. maj:t ingifvas för stadfästelse. Det betydliga belopp 24,200 daler — nära hälften af hela anslaget till polisen — som ställdes till kungl. maj:ts egen disposition, skulle användas till sådana extraordinarie utgifter, som kunde blifva nödiga »för polisens jämna oafbrutna drift och behöriga vidmakthållande». Dessutom fingo underståthållaren, slottsfogden och polismästaren löfte att af detta anslag erhålla gratifikationer hvarje år, försåvidt som de gjorde sig förtjänta däraf.

Som man finner, ställdes den nya polisen i det mest absoluta beroende af konungen. Den underordnade polispersonalen var för sin utkomst för hvarje tid beroende af konungens välbehag; polismästaren var väl försäkrad om en viss minimi-aflöning, men som ämbetet förklarades vara ett konungens förtroendeämbete, kunde polismästaren när som helst af konungen afskedas. Och medlen till alla utgifter, som kunde blifva nödvändiga utöfver löner och expenser, förvaltades af konungen själf.

Det är därför ytterst sannolikt, att konungen redan vid organisationen af den nya polisen haft för afsikt icke blott att befordra ordning och trygg-

het inom hufvudstaden, utan ock att stärka konungamakten i politiskt afseende genom att ställa till dess förfogande en kår af skickliga, pålitliga och af konungen fullkomligt beroende agenter.

Hyste konungen denna plan, så måste framgången däraf i väsentlig mån bero på den blifvande polismästarens personliga egenskaper. I detta afseende kunde ur konungens synpunkt svårligen ett lyckligare val hafva träffats, än det som skedde, då till Stockholms stads förste polismästare den 20 mars 1776 utnämndes sekreteraren i öfverståthållareämbetets kansli Nils Henrik Aschan von Siewers, sedermera adlad under namnet Liljensparre. Polismästaren Liljensparre var en man af sällsynt begåfning; han ägde en kraftig vilja, en outtöttlig verksamhetslust, ett lika snabbt som skarpt omdöme samt en aldrig rådlös förslagenhet; men tillika var han despotisk, likgiltig för andras rätt och hänsynslös i valet af medel. Sin konung var han emellertid orubbligt trogen, och hvad han för konungens sak uträttade, därom bär Gustaf III:s historia vittnesbörd.

Liljensparres vilja blef enda lag för den nya polisen. Det är därför lika naturligt, att polisen i de vanliga löpande ärendena, där inga politiska hänsyn gjorde sig gällande, med kraft och rådighet fullgjorde sina åligganden, som ock att den icke skydde öfvergrepp, när dessa voro i de maktägandes intresse.

I sammanhang med polisväsendets reformering utfärdades ock en kungl. instruktion för öfverståthållaren den 16 februari 1776. Enligt denna skulle öfverinseendet och hufvudstyrelsen af hela polisväsendet tillkomma öfverståthållaren. Några detaljerade bestämmelser om hans åligganden i detta fall gåfvos emellertid icke: ej heller uppdrogos några gränser mellan hans och polismästarens ämbetsmyndighet.

Underståthållaren tillades endast såsom öfverståthållarens ställföreträdare någon befattning med polisverket.

Stadens yttre bevakning ansågs ännu vid denna tid icke vara ett åliggande för polisen. Någon patrulleringsskyldighet ålades därför icke de nya uppsyningsmännen, utan denna tjänstgöring fullgjordes såsom förut af brandvakten och för någon gång stadsvakten.

3. Polisen från 1776 till 1830-talet.

Den organisation, som polisen erhöll genom 1776 års författning, bibehölls i det stora hela i mer än ett halft sekel. En del förändringar vidtogos väl i slutet af 1700-talet och början af 1800-talet, men de voro hvarken många eller genomgripande.

Kårens styrka ökades så småningom, om ock ej i någon väsentligare grad. I samma mån höjdes anslaget, hvilken höjning synes hafva drabbat

hufvudsakligast kommunen och icke kronan. År 1800 fastställdes ny stat för polisen, hvilken stat visar följande siffror:

1 polismästare	1,200	rdr	
1 sekreterare [1]	200	»	
1 registrator	350	»	
3 notarier à 250 rdr	750	»	
1 vaktmästare	100	»	
1 gevaldiger	67	»	
11 gevaldiger à 66 rdr 32 sk.	733	»	16 sk.
3 extra gevaldiger à 50 rdr	150	»	
32 uppsyningsmän à 50 »	1,600	»	
7 extraordinarie d:o à 50 rdr	350	»	
5 öfvergevaldiger à 150 rdr	750	»	
5 tillökte uppsyningsmän à 25 rdr	125	»	
Till skrifmaterialer	100	»	
	Summa 6,475	rdr	16 sk.

Lönerna för den underordnade personalen synas dock ännu icke hafva varit fasta, utan till beloppet bestämts för hvarje år, ty ännu år 1812 förordnades att i detta afseende fortfarande skulle förhållas så som blifvit bestämdt år 1776.

Omfånget af polisens domsrätt blef närmare bestämdt genom kungl. brefvet den 23 april 1795. Sedermera erhöll emellertid denna domsrätt en utvidgning, som i väsentlig grad förökade polisens makt i samhället, en makt, som allt ifrån reformen år 1776 varit betydande nog, särskildt i fråga om de lägre samhällsklasserna. Genom kungl. bref den 25 november 1802 förordnades nämligen, att alla polisärenden, som rörde fabrikerna och deras arbetare, såsom frågor om oskick och oordningar, arbetsförsummelse, uppstudsighet och olydnad m. m., icke vidare skulle höra under hallrättens utan under öfverståthållareämbetets handläggning. Redan förut hade polisen ansett sig befogad att använda husaga gent emot enskilda tjänare, och då nu fabriksarbetarne kommo under samma myndighet, vann polisen ett nästan oinskränkt välde öfver hela den kroppsarbetande befolkningen i hufvudstaden, ett välde, som tvifvels utan mången gång lände den motsträfvige eller självsvåldige till en hälsosam tuktan, men som lätt kunde urarta till våld och godtycke.

4. Polisens reorganisation kring midten af 1800-talet.

Fram på 1830-talet började åter röster att höjas med yrkande om en reform af polisväsendet. Allmänhetens anspråk på skydd till person och egendom hade så småningom vuxit till ett mått, som den gamla polisorganisationen icke förmådde uppfylla. Man vände sig nu hufvudsakligast

[1] Detta ämbete inrättades år 1787.

mot hvad som ock onekligen var systemets svagaste punkt, nämligen den bristfälliga yttre bevakningen af staden, synnerligast nattetid.

Nattbevakningen inom hufvudstaden fullgjordes alltjämt, som förut är antydt, nästan uteslutande af brandvakten. Denna vakt hade en tillräcklig numerär — enligt 1812 års reglemente räknade brandvaktkompaniet 200 man utom befäl och underbefäl — men med kårens duglighet var klent beställdt. Rekryteringen af manskapet synes hafva skett utan några anspråk å vare sig moralisk eller fysisk kraft, och disciplinen inom kåren lärer ej heller varit ägnad att hos densamma väcka energi och duglighet. Hela institutionen var i ett betänkligt förfall, och dess verksamhet lände mera till åtlöje än till nytta.

Till förbättrande af nattbevakningen i hufvudstaden väcktes år 1833 ett förslag att låta densamma öfvertagas af stadsvakten eller, som denna kår numera benämndes, *stadsmilitärkompaniet*. Mot ändamålsenligheten häraf kunde väl invändas, att militärkompaniet icke syntes äga något egentligt företräde framför brandkompaniet i afseende å duglighet och disciplin; militärkåren var, enligt kungl. maj:ts eget omdöme, »i mindre tjänstbart skick och föga motsvarande senare tids anspråk». I planen ingick emellertid äfven en reorganisation af militärkompaniet, hufvudsakligast genom införande af en strängare disciplin i förening med en förbättring af lönerna.

På försök realiserades detta förslag till en del redan år 1833. Militärkompaniet öfvertog nämligen den 1 april detta år mot anslag af brandvaktkassan nattbevakningen i staden inom broarna. Denna anordning synes till en början hafva vunnit bifall, ty genom kungl. bref den 7 februari 1835 genomfördes den för hela hufvudstaden. Brandvaktkompaniet upplöstes, militärkompaniet, hvars benämning ändrades till *Stockholms stads militärcorps*, ålades icke blott den tjänstgöring, som förut besörjts af denna kår, utan ock stadens nattbevakning. För att kåren skulle blifva duglig till sin nya bestämmelse ökades dess styrka till 144 man, utom befäl och underbefäl, hvarjämte kåren i och för disciplinens förbättrande ställdes under öfverståthållareämbetets omedelbara tillsyn i fråga om tjänstgöring och underhåll samt kasernerades i södra kasernen.

Kåren fördelades i två kompanier, af hvilka det ena närmast afsågs för nattbevakning, det andra för handräckningsgöromål. Nattbevakningen skulle hvarje natt fullgöras genom 44 patruller, hvarjämte befälet var pliktigt att esomoftast göra visiteringsronder till häst.

Samtidigt med att dessa förändringar skedde i fråga om stadens nattbevakning började man få öppen blick för det förhållande, att äfven den egentliga polisen befann sig i ett bristfälligt skick. Skulden härtill låg i väsentlig mån däri, att hela polisorganisationen blifvit föråldrad; därtill kom att kårens rekrytering försvårades genom de knappa lönevillkoren, samt att disciplinen icke upprätthölls med den fasthet, som vederbort.

Brutalitet och självsvåld hade till följd häraf till en betänklig grad inrotat sig inom kåren, och därigenom hade densamma förlorat allmänhetens aktning och förtroende.

Dessa missförhållanden ledde i slutet af 1830-talet till ett par förändringar inom polisväsendet i modern riktning, hvilka infördes genom öfverståthållareämbetets instruktion för Stockholms stads fiskaler och polisbetjänte den 12 oktober 1839. Den viktigaste af dessa var inrättande af polisvaktkontor. Förut fanns ingen annan utväg för den, som såg sig nödsakad anlita polisens hjälp, än att uppsöka någon polisman i hans bostad eller där han eljest kunde träffas samt begära hans biträde. Till undvikande af den tidsutdräkt samt de svårigheter och obehag af flere slag, som naturligtvis alltför ofta föranleddes häraf, stadgades nu, att i staden skulle finnas tre s. k. polisvaktkontor, å hvilka enhvar, som var i behof af polisens hjälp, ägde anmäla sig på hvilken timma af dygnet som helst. Å hvarje kontor skulle alltid en gevaldiger och tre uppsyningsmän vara tjänstgörande; gevaldigern förde befäl å kontoret och var ansvarig för att vid förekommande fall stadens invånare med all möjlig beredvillighet tillhandaginges; dessutom hade han att föra journal öfver hvad som tilldrog sig å kontoret.

Tillika vidtog man flere mått och steg för disciplinens höjande inom poliskåren. Subordinationen inom densamma fastställdes noggrannare; staden indelades i tre polisdistrikt, å hvilka polisstyrkan fördelades till tjänstgöring. I hvart och ett af dessa distrikt fördes befälet af en af de tre stadsfiskalerna; distrikten åter indelades i smärre områden, af hvilka hvarje stod under inseende af en gevaldiger. Därjämte blefvo personalens löneförmåner icke oväsentligt höjda.

Ungefär samtidigt vidtogs inom själfva polisstyrelsen en förändring, som syntes böra medföra gagneliga följder äfven för disciplinen inom poliskåren. Oaktadt underståthållaren vid denna tid handlade en stor del af sessionsgöromålen i poliskammaren, hade polismästaren så småningom blifvit så upptagen af löpande mål och ärenden, att han icke hann ägna tillräckligt arbete åt öfvervakande af poliskårens verksamhet. I anledning häraf förordnades genom kungl. bref den 28 september 1838 en person till biträde åt polismästaren under benämning *biträdande polismästare*. Göromålen fördelades så mellan polismästaren och den biträdande polismästaren, att åt den förre förbehölls allt, som rörde säkerhetspolisen, och åt den senare lämnades alla öfriga ärenden.

Fastän anordningen med en ordinarie och en biträdande polismästare sedermera bibehölls och blef permanent, uppfördes den biträdande polismästaren aldrig å ordinarie stat, utan tillsattes alltjämt på förordnande mot ett arfvode af 800—1,000 rdr b:o. Ej heller utfärdades någon instruktion för honom; tvärt om upphäfdes den år 1838 fastställda arbetsfördelningen mellan de både polischeferna genom kungl. bref den 6 juli 1849, och

öfverläts då åt öfverståthållareämbetet att efter omständigheterna bestämma gränserna för den biträdande polismästarens verksamhetsområde, så väl i fråga om sessionsgöromålen som beträffande chefskapet öfver poliskåren.

De förändringar, som sålunda under 1830-talet vidtogos i afseende å hufvudstadens polis och nattbevakning, visade sig emellertid icke mäktiga att i någon väsentligare mån afhjälpa polisorganisationens brister. Särskildt befanns, att den nya militärkåren var militärkompaniet föga öfverlägsen i fråga om kraft och disciplin. Man såg sig därför inom kort nödsakad att fortgå på reformens väg.

Den första impulsen härtill kom från allmänheten. Stockholms stads husägare, hvilka jämte brandförsäkringskontoret bekostade den del af militärkåren, som gjorde bevakningstjänst, gåfvo nämligen i ett år 1846 afgifvet memorial uttryck åt den allmänna missbelåtenheten med det sätt, hvarpå bevakningen fullgjordes, samt föreslogo med hänsyn därtill, att ifrågavarande afdelning af militärkåren måtte indragas samt i dess ställe en civil vaktkår inrättas, ställd under särskild styrelse och öfverståthållareämbetets uppsikt. På tillstyrkan af öfverståthållareämbetet gillade kungl. maj:t detta förslag genom nådigt bref den 6 mars 1846. Planens realiserande mötte emellertid svårigheter; man kunde icke ena sig om organisationen af den civila vaktkåren, och brandförsäkringskontoret, från hvilket man påräknat en stor del af anslaget till den nya kåren, vägrade att bevilja detta. Förslaget förföll härigenom.

Då frågan sålunda kvarstod olöst, anbefallde kungl. maj:t i nådigt bref den 9 november 1847 öfverståthållareämbetet att företaga granskning af hufvudstadens polisväsende och därefter hos kungl. maj:t föreslå de förbättringar däri, som kunde finnas nödiga.

Till åtlydnad af denna befallning ingaf öfverståthållareämbetet den 24 maj 1849 till kungl. maj:t ett fullständigt förslag till reorganisation af polis- och nattbevakningsväsendet i Stockholm, uti hvilket förslag öfverståthållareämbetet sedermera i underdånig skrifvelse den 9 februari 1850 gjorde vissa ändringar. Sedan de kommunala myndigheterna blifvit hörda häröfver, fastställde kungl. maj:t enligt nådigt. bref den 9 mars 1850 öfverståthållareämbetets förslag att tillämpas under tre år, räknade från och med den 1 september 1850.

Det hufvudsakliga syftet med den nya organisationen var att bereda polisen sådan utvidgning, att ständig tillsyn och bevakning af stadens alla delar måtte kunna af polispersonalen med nogrannhet utöfvas och af polisstyrelsen kontrolleras. För uppnåendet af detta ändamål uppställdes tre villkor såsom oeftergifliga, nämligen att polismakten i hela sitt omfång blefve, så vidt möjligt, koncentrerad till en enda, för sitt ändamål samverkande myndighet, att polispersonalen ökades till nödig numerär och erhölle tillräcklig bergning af sina löneförmåner, samt att polispersonalens tjänst-

göring så ordnades, att polismännen uteslutande medverkade till uppfyllandet af polisens ändamål.

I enlighet med dessa grundsatser indrogs den för nattbevakningen afsedda delen af stadsmilitärkåren, och stadens bevakning under så väl dag som natt öfvertogs af polisen enligt en omsorgsfullt utarbetad plan.

Enligt denna indelades hufvudstaden i 80 bevakningsdistrikt, nämligen 16 för staden inom broarna, 24 för Södermalm och 40 för Norrmalm. Hvarje distrikt besattes med 4 poliskonstaplar, 2 ordinarie och 2 extraordinarie; under natten, räknad från klockan 10 e. m. till klockan 6 f. m., skulle två af dessa oafbrutet vara i verksamhet, nämligen en ordinarie och en extraordinarie från klockan 10 till klockan 2, och de båda andra från klockan 2 till klockan 6. Under dagen, då de extra konstaplarne voro fria från tjänstgöring, sammanslogos två distrikt till ett, hvilket bevakades af de fyra ordinarie konstaplarne i tur.

Fyra bevakningsdistrikt bildade tillsammans en viss enhet, under befäl af en af de ordinarie konstaplarne, hvilken benämndes *öfverkonstapel* — en nyskapad grad inom kåren. Öfverkonstapelns hufvudsakliga åliggande var att hafva ständig kontroll öfver patrulleringen i distriktet.

Två öfverkonstapelsdistrikt utgjorde tillsammans en trakt. Hela staden kom alltså att innehålla tio trakter, hvilka i det väsentligaste sammanföllo med de territoriella församlingarna. För befälet öfver trakterna skapades ock en ny grad inom kåren, nämligen graden af *kommissarie*, en benämning mot hvilken den af öfverståthållareämbetet ursprungligen föreslagna titeln polissergeant blef utbytt. Kommissarierna voro ansvariga för ordningen hvar och en inom sin trakt samt chefer för den trakten tillhörande polispersonalen. De gamla benämningarna gevaldiger och uppsyningsman försvunno.

För fullgörande af sina nya plikter fick poliskåren en betydligt ökad numerär, och samtidigt höjdes äfven lönerna, ehuru icke mera, än att de snart visade sig otillräckliga och åter måste förbättras. För att icke polispersonalen genom sken af partiskhet eller egennytta skulle gå miste om allmänhetens förtroende indrogs däremot personalens andel i de böter, som på dess angifvelse eller åtal ådömdes, och bestämdes, att af dessa böter $^1/_3$ skulle användas till belöningar för upptäckt af brott samt $^2/_3$ tillfalla en pensionsfond för poliskåren.

Då man insåg nödvändigheten af att personalen under patrulleringstjänstgöringen vore uniformerad, åtminstone om dagen, erhöllo de ordinarie konstaplarne fullständiga uniformer, bestående af rock, byxor, väst och hufvudbonad samt en kappa af läder: de extra fingo tills vidare nöja sig med kappa.

En annan nyhet var att kåren beväpnades; hvarje konstapel försågs med en kort sabel eller huggare med slida samt en battong, den senare att begagnas vid tjänstgöring under dagarna. Därjämte erhöll personalen signal-

pipor att användas under tjänstgöring, då hjälp behöfde påkallas. De gamla tjänstetecknen bibehöllos.[1]

Genom den år 1850 vidtagna reformen af polisväsendet hade, såsom läsaren af det föregående torde finna, hufvudstaden omsider fått en verklig polis i detta ords moderna betydelse. Den då skapade organisationen är också i själfva verket grundvalen för den nuvarande polisinstitutionen i Stockholm. Ty visserligen blef den nya organisationen icke genast definitivt genomförd, utan, såsom förut är nämndt, till en början fastställd allenast för tre år, nämligen intill den 1 september 1853, men efter denna tids förlopp prolongerades den nya ordningen att gälla ytterligare under fem år, därefter åter under tre år o. s. v., tills den slutligen blef permanent. Någon genomgripande förändring i systemet i dess helhet har därefter icke skett, om ock detaljerna utvecklats långt utöfver hvad någon år 1850 lärer hafva kunnat föreställa sig.

En öfversikt af Stockholms polis' historia torde därför lämpligen böra sluta med år 1850, vändpunkten mellan det gamla och det nya systemet. Huru institutionen därefter utvecklat sig synes lättast genom en jämförelse mellan dess dåvarande ståndpunkt och dess nuvarande, hvilken senare blir föremål för skildring i nästa kapitel. Att steg för steg följa gången af denna utveckling skulle föra oss för långt och dessutom troligtvis erbjuda föga intresse för läsaren.

Innan vi öfvergå till skildringen af hufvudstadens nuvarande polisinstitution, anse vi oss dock, för att sätta denna framställning i ett riktigt

---

[1] Den nya staten för polisverket visade följande siffror:

Inkomster.	
Anslag från statsverket	15,000
» » brandvaktsadministrationen	30,000
» » hufvudstadens drätselkommission	10,000
» » afgiften för brännvinsminutering	40,000
1/3 af polisbetjäningens bötesandelar	1,200
S:ma rdr bko	96,200

Utgifter.	
Aflöning till ämbets- och tjänstemän	11,300
Åtskilliga andra utgifter	3,500
Aflöning åt 10 poliskommissarier à 600 rdr	6,000
» » 20 öfverkonstaplar à 400 rdr	8,000
» » 140 konstaplar à 300 rdr	42,000
» » 160 extra konstaplar à 100 rdr	16,000
» » 40 reservkonstaplar à 25 rdr	1,000
» » 3 ordonnanser à 300 rdr	900
» » 2 vaktmästare à 250 rdr	500
Till belöningar för upptäckt af brott samt för uppsikt å misstänkta personer	5,000
För extra tjänstgöring af reservkonstaplarne samt vikariering	2,000
S:ma rdr bko	96,200

sammanhang med den föregående, böra nämna några ord om de förändringar, som efter 1850 vidtagits inom själfva polisstyrelsen.

Efter den utvidgning, som polisens göromål fingo genom reformen år 1850, visade det sig nästan genast, att den hjälp, som den biträdande polismästaren lämnade polischefen, icke var tillräcklig. Under den första tiden af den patrullerande polisens tjänstgöring var en noggrann kontroll öfver tjänstgöringens riktiga fullgörande samt en omsorgsfull ledning och instruktion af kåren i hög grad af nöden. Dessa göromål kunde icke väl anförtros åt det nyskapade befälet, som själft var i behof af undervisning och vägledning. På förslag af öfverståthållareämbetet tillsattes därför år 1856 en särskild kontrollerande polisämbetsman under titel af *polisadjutant,* för hvilket ändamål ett anslag af 1,000 rdr bko uppfördes i staten. Till följd af arfvodets ringa belopp blef emellertid denna befattning icke ett självständigt ämbete, utan förenades med en af stadsfiskalstjänsterna. Utom ofvanberörda kontroll öfver och vägledning af poliskåren ålåg polisadjutanten äfven att hålla uppsikt öfver för brott straffade och misstänkta personer, att verkställa efterspaningar i brottmål, att hålla uppsikt till förhindrande af den veneriska smittans utbredande m. m. För fullgörande af dessa göromål ställdes en särskild polisafdelning af åtta man under polisadjutantens speciella befäl.

Då från midten af 1800-talet underståthållaren alltmera ägnade sitt arbete åt öfverståthållareämbetets kansli och så småningom upphörde att taga befattning med sessionsgöromålen i kungl. poliskammaren, kom den öfverståthållareämbetet tillagda domsrätt öfver polisförseelser att uteslutande utöfvas af polismästaren eller den biträdande polismästaren. Mot denna anordning gjorde sig emellertid viktiga principiella betänkligheter gällande. Polismästaren ålåg i första hand tillse, att lagarna efterlefdes samt att brott och förseelser blefvo upptäckta och åtalade. Men då han därjämte hade domsrätt öfver vissa förseelser, kunde han i viss mån anses i sin person förena egenskapen af både åklagare och domare. Till undanrödjande af detta missförhållande förordnade kungl. maj:t, på förslag af öfverståthållareämbetet, den 30 augusti 1864, att ett särskildt domareämbete skulle inrättas inom öfverståthållareämbetet för utöfning af dess domsrätt. Med inrättandet af denna befattning, hvars innehafvare benämndes *polisdomare,* skildes polismästaren från all befattning med hvad till domareämbetet hörer.

Samtidigt inrättades en annan ny befattning inom polisverket. Allt eftersom invånareantalet i hufvudstaden ökades och därmed äfven polisens göromål tilltogo, visade det sig, att polisadjutanten icke mäktade uppfylla det ändamål, som åsyftats vid befattningens inrättande. Polisadjutanten var nämligen så upptagen af sina stadsfiskalsgöromål, att han icke kunde ägna tillräcklig tid åt polisväsendet, och dessutom befanns det omöjligt att för den blygsamma aflöning, som var anslagen åt polisadjutanten, finna en med tillräckliga insikter utrustad man, som var villig åtaga sig denna makt-

påliggande befattning. På dessa grunder föreslog öfverståthållareämbetet, att polisadjutantsbefattningen måtte indragas och i dess ställe en självständig och tillräckligt aflönad tjänst inrättas, hvars innehafvare lämpligen borde benämnas polisöfverkommissarie eller polislöjtnant. Detta förslag gillades af kungl. maj:t den 30 augusti 1864, med den ändring att den nye polisämbetsmannen skulle benämnas *polisintendent*.

Efter inrättandet af polisdomare- och polisintendentsämbetena ansågs den biträdande polismästaren öfverflödig, och denna befattning blef därför indragen. Efter hufvudstadens oerhörda tillväxt under 1870-talet och början af 1880-talet samt polisverkets i jämbredd därmed följande utveckling begynte emellertid ett behof af en liknande anordning åter göra sig kännbart. Polismästaren blef så öfverhopad af de löpande sessionsgöromålen, att hans verksamhet drogs ifrån hvad som var hans egentliga uppgift eller styrelsen af polisverket i dess helhet. Redan kring midten af 1870-talet hade till följd däraf den praxis införts, att målen i poliskammaren till en icke ringa del handlades af polisintendenten. Denna anordning medförde emellertid den olägenhet, att polisintendenten just under den tid af dagen, då den allmänna rörelsen på gatorna var lifligast, förhindrades att personligen öfva någon kontroll öfver personalens bevakningstjänst. Af sådan anledning meddelade kungl. maj:t, på framställning af öfverståthållareämbetet, genom nåd. bref den 12 november 1885 förordnande för en af öfverståthållareämbetets tjänstemän att under år 1886 på eget ansvar biträda polismästaren med sessionsgöromålen i poliskammaren. Sådant förordnande har sedan dess år ifrån år upprepats.

5. Den nuvarande polisinstitutionen.

Polisverket i Stockholm består af två skilda afdelningar: polisstyrelsen och poliskåren.

Polisstyrelsen eller, för att begagna det officiella namnet, *öfverståthållareämbetet för polisärenden*, är ett offentligt ämbetsverk, hvilket inom sitt verksamhetsområde fungerar i hufvudsak under enahanda former samt med enahanda myndighet och ansvar som länsstyrelserna, ehuru detsamma på grund af den vida mer speciella arten af dess åligganden har en väsentligt afvikande organisation. Poliskåren åter är en under detta ämbetsverk lydande kommunal institution, hvars medlemmar visserligen äro verksamma för det allmänna, men icke äga den befogenhet eller ställning, som tillkomma en statens ämbetsman. Dessa båda afdelningar hållas strängt åtskilda, så att hvarje funktionär inom polisverket tillhör den ena eller den andra afdelningen, men icke tillåtes tjänstgöra å båda.

* * *

Chef för *öfverståthållareämbetet för polisärenden* är öfverståthållaren. Utom honom finnas i verket anställda följande ämbets- och tjänstemän: 1 polismästare, 1 polisdomare, 1 polisintendent, 1 sekreterare, 4 notarier, 1 räkenskapsförare och 5 kanslister. Af notarierna är en förordnad att i vissa delar biträda polismästaren, och i hans ställe är därför en extra notarie anställd. Vid förfall för öfverståthållaren fungerar underståthållaren såsom verkets chef; i andra fall däremot har underståthållaren icke någon befattning med polisen. För öfverståthållareämbetet är instruktion fastställd den 1 december 1882. Dessutom finnas särskilda instruktioner utfärdade för polismästaren och polisdomaren den 20 maj 1868 samt för polisintendenten den 30 december 1864.

Öfverståthållaren utöfvar högsta polismyndigheten i Stockholm och är därför i första hand ansvarig för att allmän ordning och säkerhet till person och egendom upprätthållas samt att begångna brott blifva lagligen beifrade. Såsom chef för öfverståthållareämbetet för polisärenden är han konungen ansvarig för ärendenas jämna gång inom verket och således skyldig tillse, att de hos verket anställde tjänstemän med nit och drift fullgöra sina åligganden. Han äger personligen handlägga och pröfva alla mål och ärenden, som ankomma på ämbetets afgörande, med undantag af de åtal och tvister, öfver hvilka öfverståthållareämbetet i polisdomstolen utöfvar domsrätt. I de mål, som handläggas af öfverståthållaren, äger han ensam besluta med skyldighet allenast att, där särskild föredragande finnes, inhämta dennes mening.

Med de mångfaldiga och olikartade göromål, som åligga öfverståthållaren utom hans befattning med polisärendena, och den starka utveckling polisväsendet vunnit under senare tider, är det uppenbart, att öfverståthållaren icke kan personligen handlägga alla eller ens flertalet af de ärenden, som ankomma på polisstyrelsens afgörande. Därför är *polismästaren* anställd såsom öfverståthållarens biträde i frågor rörande polisväsendet med skyldighet att utöfva öfverståthållarens myndighet i alla sådana frågor, med hvilka denne själf icke finner nödigt taga befattning.

Den väsentliga karakteren af polismästarens ämbete är denna, att han är öfverståthållarens ställföreträdare och biträde i ärenden rörande polisen; han utöfvar i sin ämbetsverksamhet öfverståthållarens makt och myndighet, och alla de beslut, han meddelar, utfärdas å öfverståthållareämbetets vägnar. Polismästaren i Stockholm intager härigenom en helt annan ställning än motsvarande ämbetsmän i landsorten. Medan dessa senare äro en lägre instans, hvars beslut i regel kunna öfverklagas hos konungens befallningshafvande, representerar polismästaren i Stockholm själf konungens befallningshafvande och mot hans beslut kan talan fullföljas endast hos kungl. maj:t.

Gränserna mellan öfverståthållarens och polismästarens ämbetsverksamhet bero, enligt hvad förut är nämndt, på den omfattning, hvari den förre öfverlämnar åt den senare att utöfva polisstyrelsens myndighet. Efter

utfärdandet af den gällande instruktionen för öfverståthållaren började i afseende härå ganska snart en viss praxis att göra sig gällande, framkallad af förhållandenas egen natur, som hänvisade vissa mål till öfverståthållarens handläggning, andra till polismästarens. Denna praxis blef sedermera reglerad och fastställd genom öfverståthållareämbetets protokoll den 5 maj 1885. Därigenom blef för alla olika slags mål och ärenden, som skola afgöras af polisstyrelsen, bestämdt huruvida de skola handläggas af öfverståthållaren eller polismästaren, med förbehåll för den förre att, om han i något fall finner anledning därtill, själf öfvertaga handläggningen af mål, som efter de vanliga reglerna skulle behandlas af polismästaren. Enligt de grunder, som i detta protokoll finnas fastställda, har öfverståthållaren förbehållit sig själf allt, som rör det kommunala lagstiftningsarbetet, alla frågor om utfärdandet af kungörelser, reglementen och taxor, öfver hufvud taget alla större organisationsfrågor, underdåniga utlåtanden rörande lagförslag o. d., när öfverståthållareämbetets yttrande därom infordras, alla ärenden, i hvilka medverkan af kommunalstyrelsen erfordras, utnämningar och förordnanden inom ämbetet och utnämningar af poliskommissarier samt dessutom vissa speciella ärenden, såsom tvister mellan fattigvårdssamhällen, lotteriärenden o. s. v. Polismästaren åter har hela massan af löpande detaljärenden utom de förut antydda; på honom ankomma sålunda alla ransakningar i brottmål och undersökningar om olyckshändelser, alla ärenden angående lösdrifvare, alla mål rörande legostadgan, näringsförfattningarna, ärenden angående hälsovård, fattigvård och sjukvård, flertalet ärenden angående utskänkning af brännvin eller vin och maltdrycker, ärenden angående mått, mål och vikt, pantlånare, kommissionskontor, handräckningsärenden m. m. Polismästaren är därjämte närmast under öfverståthållaren chef för poliskåren och handlägger i sådan egenskap en mängd ärenden rörande densamma, dess tjänstgöring, disciplin och organisation. Vidare har polismästaren viktiga bestyr af ekonomisk art, i det honom åligger tillsynen öfver förvaltningen och redovisningen af de för polisverkets behof anslagna medlen.

Den afdelning af polisstyrelsen, som handlägger de sessionsgöromål, hvilka afgöras af polismästaren, benämnes *kungl. poliskammaren;* dit höra, utom polismästaren såsom ordförande och ensam beslutande, två notarier jämte kanslister och vaktbetjänte. Öfver poliskammarens tjänstemän utöfvar polismästaren chefskap och är således skyldig tillse, att de noggrannt fullgöra sina åligganden.

I protokollet af den 5 maj 1885 finnes vidare stadgadt, att polismästaren skall expediera de skrifvelser, som erfordras i de mål han handlägger. Denna skenbart obetydliga bestämmelse har medfört ett väsentligt framsteg för polisverket. Förut gick all skriftväxling genom öfverståthållaren och sekreteraren, hvaraf var en följd, att stadens högste styresman ofta upptogs med rena bagateller, samt att polismästaren äfven i mål af trängande

beskaffenhet måste i fråga om expeditionen anlita den omgången att vända sig till öfverståthållaren. Genom den år 1885 häri vidtagna förändringen vanns en högst gagnelig förenkling i expeditionen. Och sedan poliskammaren fått gränserna för sin verksamhet noggrannt utstakade och erhållit egen expedition, har denna afdelning af verket alltmer vunnit den självständiga karakter, som arten af dess göromål kräfver.

Redan förut är omnämndt, att polismästaren icke själf handlägger alla mål, som upptagas i poliskammarens sessioner, utan har ett biträde åt sig förordnadt. Anledningen till denna anordning finnes ock angifven. Den tillförordnade, som plägar benämnas *biträdande polismästare*, handlar i de mål han handlägger på eget ansvar och med samma makt och myndighet som polismästaren; hans beslut meddelas alltså å öfverståthållareämbetets vägnar. Fördelningen af målen mellan polismästaren och den biträdande polismästaren sker efter vissa af öfverståthållareämbetet fastställda normer och hvilar på den grundtanken, att ansökningar och ärenden af rent administrativ natur, hvilka i regel endast fordra skriftlig handläggning, skola upptagas af polismästaren, men däremot ransakningsmål och dylika mera tidsödande ärenden, i hvilka förhör med parter måste förekomma, tillhöra den biträdande polismästarens behandling. Denna grundsats är dock genomförd med flera modifikationer. Den biträdande polismästarens verksamhet är inskränkt till sessionsgöromålen i poliskammaren; han har således icke någon befattning med chefskapet öfver poliskåren eller med den allmänna ordningen i staden.

Polisdomaren utöfvar den öfverståthållareämbetet tillkommande domsrätt; han är ordförande och ensam beslutande i polisdomstolen. Såsom chef för polisdomstolen är han skyldig tillse, att domstolens personal i öfrigt, hvilken består af 2 notarier, kanslister och vaktbetjänte, noggrannt fullgör sina åligganden; han har tillika att öfvervaka, det saköreslängden riktigt föres, samt att verkställa förvandling af böter i de mål, som han afdömt, så framt icke den sakfällde äfven häftar för böter, som ådömts af allmän domstol.

Till polisdomarens handläggning höra dels åtal för vissa smärre brott och förseelser, dels ett ringa antal tvistemål. De brottmål, i hvilka polisdomaren har domsrätt, angå hufvudsakligast förseelser, som störa den allmänna ordningen inom staden, såsom fylleri eller slagsmål å allmän plats m. m., vidare öfverträdelser af ordningsstadgan för rikets städer och de påbud, som i öfverensstämmelse därmed utfärdats, förbrytelser mot en mängd näringsförfattningar o. s. v. Polisdomaren äger icke ådöma strängare ansvar än böter, hvarför målen böra förvisas till handläggning vid allmän domstol, om förbrytelserna äro så svåra, att de icke kunna försonas med penningeplikt. De civila mål, som handläggas i polisdomstolen, angå värfning, tvister om skjutslega mellan åkare och dem, som åkt, samt tvister

emellan allmoge och slaktare om betalning för införda kreatur eller emellan allmoge och resande, å ena, samt personer, som vistas i hufvudstaden, å andra sidan, angående betalning för dit införda samt i hamn eller å allmän saluplats därstädes försålda varor.

Rättegången vid polisdomstolen är muntlig och offentlig. Vidlyftiga mål, i hvilka flere personer äro inblandade och vittnen åberopas, kunna från polisdomstolen hänskjutas till allmän domstol. Mot polisdomstolens beslut äger fullföljd af talan rum hos Svea hofrätt.

Genom protokollet den 5 maj 1885 har polisdomaren i fråga om expeditionsgöromålen ernått samma självständiga ställning som polismästaren.

I ett fall utöfvar polisdomaren en administrativ myndighet. Enligt kungl. brefvet den 27 juni 1887 åligger nämligen honom att i Stockholm handhafva de administrativa göromål, hvilka enligt 46 § värnpliktslagen tillkomma konungens befallningshafvande.

Polisintendenten utöfvar närmast under polismästaren befäl öfver poliskåren samt är i första hand ansvarig för att den bevakande polisstyrkan fullgör sina åligganden. På grund däraf har han att vaka öfver att polispersonalen besitter så väl tillräckliga teoretiska insikter som nödig praktisk öfning för att rätt kunna fylla sitt värf och har särskildt att hålla fortgående tillsyn och kontroll däröfver, att patrulleringstjänsten noggrannt upprätthålles.

Vidare åligger polisintendenten att hålla uppsikt öfver ordningen å allmänna platser samt att i särskilda fall, då polismästaren finner sådant nödigt, leda undersökningar om begångna brott och spaningar efter brottslingar.

I öfrigt har polisintendenten att tillhandagå polismästaren i hans ämbete och att vid förfall eller ledighet för polismästaren förestå dennes tjänst, så vida icke annan person blifvit därtill förordnad.

Polisintendenten har icke några sessions- eller expeditionsgöromål. Hans tid upptages nästan uteslutande af hans befattning såsom souschef för poliskåren, en befattning hvars plikter dag för dag ökats, allt eftersom polisinstitutionen utvecklats och polismästarens arbetskraft tagits i anspråk för andra ändamål. Oafsedt den dagliga kontrollen öfver kårens verksamhet är polisintendenten sålunda upptagen af ärenden rörande kårens organisation och instruktion, om dess tjänstgöring, beklädnad och beväpning, om befordringar och förflyttningar inom kåren, om polisstationernas lokaler m. m., allt frågor som förberedas och utredas af polisintendenten samt afgöras på hans förslag.

Sekreteraren åligger att föredraga och expediera de mål, som afgöras af öfverståthållaren, och därvid är han medansvarig för beslutet, så vida han icke i protokollet antecknat skiljaktig mening. I alla viktigare frågor, som afgöras på sekreterarens föredragning och som angå polisväsendet, skall, om ej hinder möter, polismästarens mening inhämtas före afgörandet.

Notarierna äro, såsom förut antydts, fördelade till tjänstgöring, två i poliskammaren och två i polisdomstolen; deras göromål äro så ordnade, att hvarje notarie är tjänstgörande endast hvarannan dag. Deras åligganden äro att vid poliskammarens och polisdomstolens sessioner föra protokoll och nödiga minnesböcker samt att besörja expeditionen af utgående handlingar. De skriftliga ärenden, hvilka i poliskammaren handläggas af polismästaren, föredragas inför honom af den för dagen tjänstgörande notarien i poliskammaren.

C. J. G. fot. 92. Kungl. poliskammarens större sessionssal.

Räkenskapsföraren har att uppbära och redovisa de medel, som af polisstyrelsen förvaltas, samt verkställa alla utbetalningar för verket. Hans verksamhet härutinnan står, såsom förut är nämndt, under ständig tillsyn och kontroll af polismästaren. Därför är räkenskapsföraren förbjudet att göra någon utbetalning utan polismästarens skriftliga order därom.

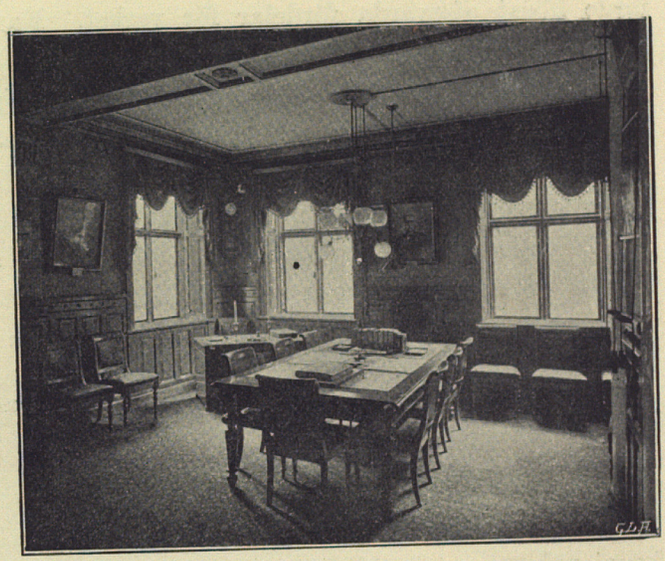
Vidare åligger räkenskapsföraren att föra saköreslängd öfver de böter, som ådömas i polisdomstolen, samt uppbära och redovisa dessa böter.

Kanslisterna, hvilka äro indelade till tjänstgöring å sekreterareexpeditionen, poliskammaren och polisdomstolen, böra tillhandagå med expeditions- och skrifgöromål enligt sina förmäns order. Kanslisttjänsterna skola emellertid med de nuvarande innehafvarnes afgång indragas, enär man an-

sett deras arbete kunna utan olägenhet för tjänstgöringen fullgöras på ett billigare sätt. Detta beslut är redan tillämpadt en gång; kanslisterna voro nämligen ursprungligen sex, men då en af dem afgick med 1896 års ingång, affördes hans lön från lönestaten och en öfvertalig konstapel uppfördes i stället på ordonnansafdelningens stat.

* * *

Af den föregående framställningen framgår, att öfverståthållareämbetet för polisärenden arbetar på fyra beslutmässiga och i det hela taget af hvarandra oberoende afdelningar, nämligen öfverståthållaren med sekreteraren, polismästaren med en notarie, biträdande polismästaren med samme notarie och polisdomaren med en notarie. De göromål, som åligga dessa afdelningar, äro talrika och olikartade samt ofta af en ömtålig natur. Det är därför uppenbart, att af verket kräfves ett synnerligen ihärdigt, insiktsfullt och grannlaga arbete.

C. J. G. fot.

93. Kungl. poliskammarens mindre sessionssal.

Polisstyrelsens göromål äro stadda i ett väsentligt stigande; till följd af hufvudstadens tillväxt och de ökade anspråken å polisinstitutionen har antalet af de hos öfverståthållareämbetet för polisärenden anhängiggjorda mål och ärenden på de sista årtiondena flerdubblats. Det kan därför synas egendomligt, att polisstyrelsen sedan mer än trettio år tillbaka icke ökats med en enda ordinarie tjänsteman. Då så icke skett, tvingas man till det antagandet, att verket på något annat sätt beredt sig ökade krafter till det ständigt växande arbetsmaterialet. Så är ock i själfva verket förhållandet; polisstyrelsen tager nämligen numera i väsentlig grad den underlydande polispersonalens arbete i anspråk för sin räkning. Denna utväg anlitas i sådan omfattning, att med undantag af de mål, som äro anhängiggjorda i polisdomstolen, knappast något ärende afgöres af öfverståthållareämbetet för polisärenden, utan att förut en förberedande undersökning och utredning skett genom någon af de underlydande polisafdelningarna. Utom den högst afsevärda besparing i tid, som härigenom vinnes för polisstyrelsen, medför denna anordning äfven den fördel, att den beslutande

myndigheten erhåller en merendels fullständig och tillförlitlig kunskap om de faktiska förhållandena i hvarje särskildt fall, en kunskap, utan hvilken grundvalen för ett riktigt afgörande saknas. Den största förändringen i detta afseende har ägt rum med ransakningar i grofva brottmål. Medan dessa förr handlades uteslutande af polismästaren själf i poliskammaren, verkställes nu nästan hela undersökningen och utredningen i dylika mål af polisens detektivafdelning.

Polisstyrelsens lokaler äro förlagda i öfverståthållareämbetets hus n:r 4 Myntgatan, där poliskammaren disponerar större delen af våningen 1 tr. upp och polisdomstolen hela våningen 3 tr. upp. Alla verkets lokaler undergingo 1885 en genomgripande reparation och omändring, hvilken medförde högst afsevärda fördelar för verket. En olägenhet kunde emellertid därvid endast delvis öfvervinnas, och den var det trånga utrymmet. Särskildt i fråga om poliskammaren visade det sig omöjligt att bereda plats t. o. m. för ett par rent af nödvändiga rum. Poliskammarens lokaler bestå af två sessionsrum, ett större, hvilket står i förbindelse med ransakningsfängelset, och ett mindre, 1 mottagningsrum för polismästaren, 1 d:o för polisintendenten, 1 arbetsrum för sekreteraren samt ett större gemensamt rum för räkenskapsföraren och kanslisterna jämte 4 väntrum för parter; således saknas mottagningsrum för den biträdande polismästaren samt arbetsrum för notarierna. Polisdomstolens lokaler bestå af 1 sessionssal, 2 rum för polisdomaren, 1 rum för notarierna, 1 kanslistrum samt väntrum.

* * *

Inom *poliskåren* finnas 4 ordinarie grader, nämligen kommissarie, öfverkonstapel, inspektionskonstapel och konstapel. Dessutom höra till kåren fyra föreståndare, af hvilka dock tre tillika äro kommissarier, samt kårens rekryter, de s. k. extrakonstaplarne. Kårens hela styrka uppgår enligt 1896 års stat till 544 man.

Poliskåren är indelad i två större fördelningar, nämligen den icke uniformerade och den uniformerade. Den icke uniformerade delen omfattar tre underafdelningar, nämligen detektiv-, prostitutions- och ordonnansafdelningarna, den uniformerade två sådana, nämligen central- och distriktspolisen.

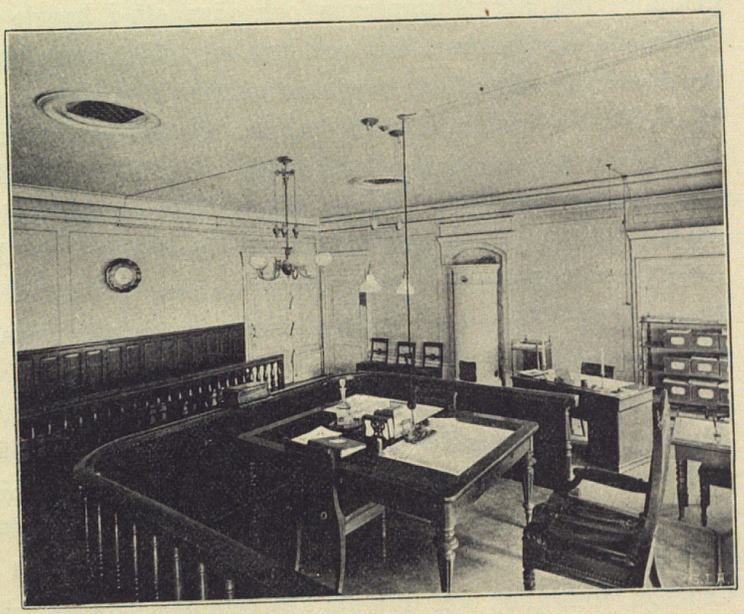
För polispersonalen är gällande en instruktion af den 31 juli 1866 med åtskilliga däri sedermera gjorda ändringar.

Om poliskårens uppgift, organisation och verksamhet torde insikt enklast vara att vinna genom en öfversikt af de särskilda afdelningarnas verksamhet.

Detektiva polisafdelningen räknar sin begynnelse från början af 1850-talet, då 4 af den nybildade polisens manskap sattes till uteslutande tjänstgöring »vid säkerhetspolisen». I polisens stat uppfördes afdelningen först 1856, då den såsom en särskild kår ställdes under befäl af polisadjutanten

och tilldelades en styrka af 8 man, utaf hvilka emellertid 2 anvisades sådana göromål, som nu räknas till prostitutionspolisens verksamhetsområde. Afdelningen har sedermera tid efter annan förstärkts, så att den nu räknar 3 kommissarier, af hvilka den ena är afdelningens föreståndare och chef, 5 öfverkonstaplar och 40 konstaplar. Af kommissarierna äro de båda äldsta tillika förordnade att vara stadsfiskaler och uppbära i sådan egenskap aflöning äfven å rådstufvurättens stat. Afdelningens konstaplar äro i grad likställda med inspektionskonstaplar och hafva alltså förmanskap för öfriga konstaplar inom kåren.

Detektivpolisens verksamhet är af en tvåfaldig natur, nämligen antingen preventiv eller repressiv. I det förra fallet afser den att hindra föröfvandet af brott, i det senare åter att upptäcka begångna brott och befordra den brottslige till laga ansvar.

C. J. G. fot. 94. Polisdomstolens sessionssal.

Den preventiva verksamheten utöfvas i främsta rummet genom tillsyn öfver personer, som äro brottslingar till yrket eller eljest kända såsom i hög grad illasinnade och samhällsvådliga. Gagnet af en sådan uppsikt, om den utöfvas med tillräcklig kraft och ihärdighet, är lätt att inse; äfven den djärfvaste och förslagnaste brottsling förlamas i väsentlig mån i sin straffbara handtering, om han vet att polisens öga oafbrutet följer honom; den ort, där en dylik uppsikt utöfvas, förlorar snart för honom sitt behag, och i de flesta fall förlägger han inom kort utöfningen af sitt yrke till någon annan, för honom mindre vådlig trakt.

För utöfningen af detta slags uppsikt åligger detektivpolisen att skaffa sig noggrann kännedom om alla personer, som kunna misstänkas vara brottslingar till yrket, att lära sig igenkänna deras utseende, skaffa sig kunskap om deras bostäder, umgänge och sysselsättning samt med uppmärksamhet följa deras åtgöranden af hvad slag som helst. För verkställande häraf äro vissa anordningar vidtagna, hvilka emellertid icke lämpligen kunna här skildras.

Det har länge varit ett önskningsmål, att detektivafdelningen måtte beredas så mycken arbetskraft, att en särskild underafdelning därinom kunde

inrättas, hvilken uteslutande hade till uppgift att hålla tillsyn öfver brottslingar. Hittills har detta icke kunnat ske, emedan spaningsgöromålen vuxit till den grad, att de allt mer och mer upptagit största delen af afdelningens tid och krafter, och den ringa förstärkning, afdelningen under de senare åren erhållit, icke ens motsvarat det behof af ökad arbetskraft, som kräfts af spaningsgöromålens tillväxt.

En annan art af detektivpolisens preventiva verksamhet är bekämpandet af lösdrifveriet, ett ondt som, om det tillåtes att ohejdadt utbilda sig, likt en kräftskada fräter på samhället och som särskildt frodas i och omkring de stora städerna, icke minst Stockholm. I sin värsta form visar sig lösdrifveriet däri, att band af sysslolösa, lättjefulla och lastbara män och kvinnor rota sig tillsammans och föra ett i hvarje afseende tygellöst lif; lifnärande sig genom stöld och bettleri bilda dessa band en verklig skola för brott och liderlighet, så mycket farligare som det obundna och äfventyrliga lif de föra erbjuder en viss lockelse för den del af ungdomen, som får sin uppfostran å gator och gränder. Gent emot de samhällsvådor, som ett sådant tillstånd medför, söker staten skydda sig genom lösdrifvarelagen. Tillämpningen af denna lag åligger i första hand detektivafdelningen, som har att anhålla lösdrifvare, meddela dem varning samt, om de icke låta rätta sig däraf, häkta dem och inställa dem i poliskammaren, hvilken äger ådöma dem tvångsarbete.

Den repressiva delen af detektivpolisens uppgift består, såsom förut är nämndt, i upptäckande af brott och brottslingar. Hvilket vidsträckt arbetsfält i detta afseende erbjuder sig i ett modernt storstadssamhälle, sådant som Stockholm numera blifvit, torde knappast behöfva antydas. Och lika litet lär det vara af nöden att erinra om hvilket mått af energi, iakttagelseförmåga, fintlighet och framför allt erfarenhet, som kräfves af en god detektivpolis.

När detektivafdelningen genom angifvelse eller på annat sätt erhåller kunskap om att ett brott misstänkes vara begånget, åligger afdelningen till en början att anställa undersökning om det uppgifna brottets verklighet. Vinnes då visshet därom eller åtminstone sannolikhet därför, har afdelningen att med all kraft och skyndsamhet efterspana gärningsmannen. Hvilka medel därvid äro att använda beror naturligtvis på förhållandena i hvarje särskildt fall. I regel bör spaningen utgå från den ort, där brottet timat, och börja med en minutiöst noggrann och fullständig undersökning om sättet för brottets föröfvande samt alla förhållanden å platsen. Är den spanande detektiven väl förtrogen med de olika »arbetssätt», som äro utmärkande för de mera kända brottslingarne, kan han ofta redan af den metod, som brottslingen följt, erhålla en god ledning till gärningsmannens upptäckande. Sedermera bör spaningen fortgå under ett oafbrutet fasthållande vid de faktiskt föreliggande omständigheterna; intet är för en detektiv far-

ligare än att lämna fantasien fria tyglar och söka lösa den föreliggande frågan genom uppkonstruerande af mer eller mindre vidunderliga kombinationer af den art, som skänker allmänheten så mycket nöje i de s. k. polisromanerna; detta tillvägagångssätt kan lyckas i ett fall, men säkert är, att det dessemellan misslyckas i hundra. Lyckas spaningarna i så måtto, att en person blir gripen såsom misstänkt för det ifrågavarande brottet, åligger detektivafdelningen att hålla förhör med honom samt, om skäl därtill förefinnes, inmana honom i häkte. Efter häktningen skall den tilltalade inom 24 timmar inställas i poliskammaren, hvarest då genast hålles ett nytt förhör med honom, hufvudsakligen afseende att undersöka häktningsåtgärdens laglighet. Finnes densamma befogad, och är ej saken så enkel, att den redan hunnit fullt utredas, återförvisas ärendet af poliskammaren till detektiva afdelningen för fortsatt utredning. Afdelningen har då att åstadkomma en fullständig utredning i målet, hålla detaljerade förhör med den tilltalade, höra andra personer, som kunna hafva upplysningar att meddela, efterspana och gripa medbrottslingar, taga i beslag gods, som kan vara åtkommet genom brottet, o. s. v. När inga vidare upplysningar stå att vinna, har detektivafdelningen att sammanfatta hela resultatet af sin undersökning i en fullständig rapport samt därefter åter öfverlämna målet till poliskammaren, hvarifrån, om icke skäl till åtalets nedläggande skulle yppa sig, målet förvisas till domstol. Tillåtes den tilltalade vara på fri fot, förfares på enahanda sätt, utom att målet aldrig inkommer till poliskammaren förrän fullständig rapport afgifves.

Till underlättande af brottslingars och lösdrifvares gripande samt tillrättaskaffande af egendom, som på brottsligt sätt afhändts ägaren, utgifves af detektiva polisafdelningen i Stockholm under öfverståthållareämbetets inseende en särskild tidning, benämnd »Polisunderrättelser». Denna tidning utkommer tre gånger i veckan och sändes ofördröjligen med posten till alla polismän med självständig verksamhet i riket, jämte polisstyrelserna i Kristiania, Helsingfors, Köpenhamn och Berlin, äfvensom till åtskilliga polismyndigheter vid Norges gräns mot Sverige. Till enskilda personer utlämnas däremot icke tidningen.

Tidningen har två afdelningar, en för kriminella ärenden och en för ärenden angående lösdrifvare. Den förra afdelningen innehåller hufvudsakligast dels efterlysningar af för allmän säkerhet vådliga personer eller tillkännagifvande att sådan person gripits eller att efterspaningarna efter honom af annan anledning böra inställas, dels uppgift på stulen och bortkommen egendom, dels förteckning å alla medborgerligt förtroende förlustiga personer, som under närmaste framtiden komma att frigifvas. Lösdrifvareafdelningen innehåller meddelande om alla personer, som varnas eller ådömas tvångsarbete för lösdrifveri, samt uppgift å alla personer, som inom den närmaste framtiden skola frigifvas från tvångsarbete, m. m. De meddelanden, som intagas i Polisunderrättelser, insändas från de myndigheter, som i

närmaste hand äro i tillfälle meddela dem, såsom allmänna åklagare, fängelseföreståndare o. s. v. Alla i Polisunderrättelser förekommande namn registreras af redaktionen, och därefter uppgöras fullständiga månads- och årsregister, som åtfölja tidningen; hvart femte eller sjette år utgifves dessutom ett större register.

Polisunderrättelser, som började utgifvas 1878, innebar ett stort framsteg för det svenska polisväsendet, och det gagn, som tidningen alltjämt medför, kan icke skattas för högt.

Uppstår fråga om gripande af en för brott misstänkt person, underlättas denna åtgärd naturligtvis i hög grad, om tillgång finnes till hans porträtt; genom spridande af detsamma på lämpligt sätt, t. ex. dess intagande i Polisunderrättelser, eller, om den misstänkte antages hafva begifvit sig utomlands, i liknande utländska publikationer, vinnes i de flesta fall ett lyckligt resultat. Därför är det föreskrifvet, att alla personer, som undergå bestraffning för groft brott, skola fotograferas, innan de frigifvas från straffet; fotografierna fördelas sedan mellan polisstyrelserna i de större städerna. Den porträttsamling, som polisstyrelsen i Stockholm sålunda bekommer, tillökad med åtskilliga porträtt, som styrelsen på annat sätt vet att förskaffa sig, utgör det s. k. »förbrytarealbumet». Ordnandet och förvarandet af detta album åligger detektivafdelningen. Ordnandet af porträtten sker efter de olika kategorierna af förbrytelser; sålunda ser man i särskilda afdelningar för sig ficktjufvar, inbrottstjufvar, rånare, mördare, förfalskare, sedelförfalskare, myntförfalskare, menedare, sedlighetsförbrytare, bedrägliga gäldenärer o. s. v. Denna klassifikation grundar sig därå, att en brottsling, som har en viss specialitet, icke gärna går utom denna; det är sällsynt, att t. ex. en ficktjuf föröfvar inbrott eller en myntförfalskare förfalskar sedlar, o. s. v.

Underlättandet af förbrytares gripande är emellertid icke det enda gagn, som förbrytarealbumet medför. Som bekant stadgar vår lag i vissa fall förhöjdt straff för återfall i brott, och äfven där dylikt s. k. iterationsstraff icke förekommer, bör en förut undergången allvarligare bestraffning räknas såsom en försvårande omständighet. När en person är tilltalad för ett brott, och särskildt om detsamma tillhör dem, som äro belagda med iterationsstraff, blir det alltså af synnerlig vikt att taga reda på den tilltalades antecedentia. Denna undersökning är emellertid icke alltid så lätt, enär gamla förbrytare just för att undgå iterationsstraff i dylika fall ofta hafva falska uppgifter om namn och lefnadsförhållanden. I sådana fall har man stor nytta af förbrytarealbumet; återfinnes den tilltalades bild där, är saken klar.

I Paris använder man, som bekant, för ifrågavarande ändamål en af afdelningschefen i polisprefekturen M. Alphonse Bertillon uppfunnen metod, benämnd antropometri eller konsten att identifiera personer genom mät-

ningar af vissa kroppsdelar, hvilkas mått enligt vunnen erfarenhet icke undergå förändring hos fullvuxna personer. Detta system tillämpas med lysande framgång af M. Bertillon själf samt har utom Paris upptagits af polismyndigheterna i många större städer och ehuru helt nytt redan framkallat en rik litteratur. Å detektivstationen i Stockholm finnes en samling antropometriska instrument, anskaffade från Paris, men metoden utöfvas i regel icke, af det enkla skäl att den ännu är obehöflig och man därför icke velat betunga personalen med det tidsödande arbete, som dess utöfning medför. Att uppleta en persons bild i pariserpolisens porträttsamling, hvilken årligen lärer tillväxa med omkring 12,000 porträtt, är naturligtvis mycket svårt, men detsamma gäller icke om förbrytarealbumet i Stockholm med dess omkring 2,000 porträtt, på det omsorgsfullaste klassificerade och ordnade.

För att gifva en föreställning om omfattningen af detektivpolisens spaningsgöromål lämnas här ett utdrag ur afdelningens brottmålstabeller för 1895:

Antal anmälda brott	4,805
Antal upptäckta brott	2,987
% af de anmälda	62.16
Genom brott förkommen egendoms värde i kr.	142,131
Tillrättaskaffad egendoms värde i kr.	86,150
% af den förkomna egendomens värde	60.61

* * *

Prostitutionsafdelningen, hvars begynnelse, såsom förut är nämndt, kan räknas från början af 1850-talet, uppfördes såsom en särskild afdelning i polisens stat först år 1864, då den tilldelades en styrka af 1 öfverkonstapel och 2 konstaplar. Enligt 1896 års stat räknar afdelningen 1 föreståndare, 1 öfverkonstapel och 8 man.

Afdelningens uppgift är att hålla uppsikt å kvinnor, som *offentligen* föra ett sedeslöst lefverne; någon s. k. hemlig prostitution existerar icke i Stockholm. Ändamålet med denna uppsikt är tvåfaldig, nämligen dels att hindra unga kvinnor, som börjat komma på afvägar, från att förfalla till yrkesmässig skörlefnad, dels att sätta vissa skrankor för tygellösheten hos de kvinnor, som uteslutande lifnära sig genom lasten.

I det förra afseendet utöfvar afdelningen en verksamhet, som icke är mindre gagnande därför, att den sker i det tysta. Visar en ung kvinna tecken till att börja förfalla till offentlig osedlighet, söker afdelningen till en början inverka på henne å öfvertygelsens väg, vidare lämnas underrättelse om förhållandet till hennes målsman, om hon är omyndig, till anhöriga, om hon äger sådana, som kunna taga vård om henne, till pastorsämbetet i hennes hemort, om hon är ifrån landsorten, o. s. v. Har kvinnan

ett hem utom Stockholm eller utsikt att å något ställe i landsorten erhålla en hederlig sysselsättning, kan hon erhålla reshjälp för att begifva sig från Stockholm, o. s. v. Ett stort antal unga kvinnor räddas på detta sätt från prostitutionen.

De kvinnor åter, som icke låta rätta sig, utan sjunka därhän, att de offentligen utbjuda sig till skörlefnad mot betalning, varda på föranstaltande af prostitutionsafdelningen underkastade skyldighet att å vissa tider undergå besiktning af läkare. I fråga om dylika kvinnor åligger prostitutionspolisen vidare att tillse, dels att de icke undandraga sig besiktningarna, dels att de icke offentligen uppträda på ett anstötligt eller förargelseväckande sätt. För besiktningarna finnas tre läkare anställda, hvilka emellertid icke tillhöra polisen, utan äro uppförda å hälsovårdsnämndens stat.

Prostitutionens omfattning i hufvudstaden synes af nedanstående redogörelse för år 1895:

Vid årets början inskrifna kvinnor	483	
Under året inskrifna:		
som förut varit prostituerade	219	
som icke varit prostituerade	117	819
Under året från besiktningsskyldighet frikallade:		
på grund af äktenskap	6	
» » » erhållen tjänst	12	
» » » erhållet arbete	32	
» » » vård af anhöriga	7	
» » » intagning å skyddshem	9	
» » » » » arbetsinrättning eller dylik anstalt	10	76
Under året afflyttade från staden	63	
» » afvikna	54	
» » döda	7	
Vid årets slut intagna i häkte, straff- eller tvångsarbetsanstalt eller dylik inrättning	131	255
Vid årets slut inskrifna	488	819

* * *

Ordonnansafdelningen inrättades försöksvis år 1885 samt uppfördes å stat år 1886 med en styrka af 1 öfverkonstapel och 6 man. Enligt nu gällande stat består afdelningen af 1 kommisarie och föreståndare samt 9 man.

De förrättningar, som ombesörjas af ordonnanspolisen, bestå i att bringa polisstyrelsens beslut och förständiganden till samtliga polisafdelningarnas kännedom, att förmedla samverkan mellan polisstyrelsen samt öfriga ämbetsverk och myndigheter, införskaffa nödiga handlingar och upplysningar i administrativa ärenden, hålla undersökningar i mål, som icke angå brottsligt förfarande, t. ex. fattigvårdsmål, verkställa kallelser och hämtningsbeslut i vissa fall, m. m.

Ordonnansafdelningens göromål äro mindre i ögonen fallande för den utomstående, men därför icke af mindre vikt. Snarare kan man påstå, att den jämna och oafbrutna fortgången af ordonnanspolisens verksamhet mer än något annat är nödvändig för det hela, ty om en rubbning uppstode i dess bestyr, löpte hela polisverkets maskineri fara att afstanna. Säkert är också, att med undantag af detektivpersonalen icke någon del af poliskåren har ett så strängt och ihållande arbete som ordonnanspolisen.

* * *

C. J. G. fot. 95. Ridande poliskåren.

Centralafdelningen inrättades med ingången af år 1876. Dess styrka, som då utgjorde 1 föreståndare, 2 öfverkonstaplar och 16 konstaplar jämte den extra poliskåren 40 man, utgör nu 1 kommissarie och föreståndare, 5 öfverkonstaplar, 28 inspektionskonstaplar, 35 konstaplar och såsom förut 40 extra konstaplar.

Med centralpolisens folk anordnas bevakning vid teatrar, förlustelselokaler, ångslupsbryggor o. d. äfvensom å andra platser, där tillfälligtvis folk strömmar samman och särskild polisbevakning därför blir af nöden. Sådan bevakning fullgjordes förut af distriktspolisen, och då denna icke är talrikare än som erfordras för den regelmässiga patrulleringen, hörde därför brist i patrulleringstjänsten snart sagdt till ordningen för dagen.

Till centralpolisens åliggande hör vidare att utöfva kontroll öfver att gällande ordningsföreskrifter angående åkeri, spårvägs-, omnibus- och ångslupstrafiken, stadsbudsväsendet m. fl. kommunikationsanstalter efterlefvas. Till befrämjande häraf mönstrar och inspekterar afdelningens personal tid efter annan ifrågavarande inrättningars manskap och materiel, hvarjämte å afdelningens station föras noggranna rullor öfver åkare, droskkuskar, omnibusägare, stadsbud m. fl., angifvande äfven de förseelser i yrket, för hvilka enhvar blifvit straffad.

Ett annat synnerligen maktpåliggande bestyr för centralpolisen är ut-

C. J. G. fot. 96. Öfverkonstapel till häst.

öfvande af inspektion öfver den patrullerande personalen. Denna inspektion utöfvades förut dels af polisintendenten, dels inom hvarje distrikt af dess kommissarier och öfverkonstaplar, men som dessa voro strängt upptagna af andra göromål, blef denna tillsyn icke till fyllest.

Centralpolisens ifrågavarande inspektion verkställdes till en början genom afdelningens konstaplar; som det emellertid visade sig vara en afsevärd olägenhet, att dessa polismän icke hade befälsrätt öfver det manskap, som de skulle kontrollera, inrättades med början af år 1891 vid centralafdelningen en särskild befälsgrad närmast under öfverkonstapelsgraden med benämning inspektionskonstapel, hvilken grad tilldelades afdelningens inspekterande personal.

Inspektionskonstaplarne äro, med undantag af 1 man, som är upptagen af expeditionsgöromål, indelade till tjänstgöring tre å hvart och ett af hufvudstadens nio polisdistrikt. De äro närmast under distriktets öfverkonstaplar ansvariga för den yttre ordningen och säkerheten inom distriktet. Deras tjänstgöring är så ordnad, att inspektion i distriktet oafbrutet pågår under alla dygnets timmar; hvarje inspektionskonstapel har under två på hvarandra följande dygn tjänstgöring tolf timmar om dygnet samt är ledig det tredje dygnet. Under inspektionerna skola inspektionskonstaplarne genomvandra hela distriktet, sålunda äfven de gator, där patrul-

C. J. G. fot. 97. Konstapel till häst.

leringslinier ej finnas; de skola därvid flitigt visitera och kontrollera patrullerna samt i fall af behof undervisa och bistå dem; vidare skola de tillse, att renhållningen å gator och allmänna platser ordentligen fullgöres, samt att gällande ordningsföreskrifter i afseende å åkeriväsende och andra kommunikationsanstalter noggrannt efterlefvas. Gagnet af ifrågavarande s. k. centralinspektion är högst afsevärdt; oafsedt den regelbundenhet i den ordinarie patrulleringen, som ernås genom den ständiga kontrollen däråt, har en ökad trygghet och ordning vunnits därigenom, att hvarje gata och allmän plats erhållit polistillsyn åtminstone några gånger om dygnet.

Till centralafdelningen hör den *ridande polisafdelningen*, som består af 1 öfverkonstapel och 12 man.

Den ridande polisen inrättades första gången på försök år 1884. Anledningen därtill var hufvudstadens då pågående hastiga tillväxt; i mån som utkanterna af stadsområdet begynte bebyggas och befolkas, förspordes allt oftare klagomål öfver den ofullständiga polisbevakningen därstädes, särskildt i fråga om yttre delarna af Östermalms och Kungsholms församlingar. Då de områden, som voro i behof af bevakning, hade den utsträckning, att, om bevakningen skulle bestridas med fotpatruller och besörjas på ett något så när tillfredsställande sätt, en högst väsentlig ökning af polispersonalen varit af nöden, beslöt man i stället att göra ett försök med ryttarepatruller. Detta försök utföll så gynnsamt, att den ridande kåren redan följande år uppfördes å ordinarie stat; alltsedan dess har ock polisrytteriets oumbärlighet varit oomtvistad.

Den ridande polisafdelningen åligger dels att bestrida patrulleringstjänst å vissa bevakningslinier, dels att förrätta den polistjänst i öfrigt, som vid särskilda tillfällen kan uppdragas åt kåren. Patrulleringstjänsten omfattar sju bevakningsområden, belägna ett å Djurgården samt de öfriga i utkanterna af Adolf Fredriks, Johannes, Östermalms, Kungsholms, Katarina och Maria församlingar, ett i hvarje församling; de två sistnämnda områdena bevakas dock endast växelvis. Hvarje patrull består i regel af två ryttare. De patrullerande, som inom staden skola rida i rask skridt, men utom stadens område få öka takten till kort traf, åligger att aktgifva på och söka undanrödja allt, som kan vara af beskaffenhet att utgöra hinder för allmänna trafiken och rörelsen, att vid färdandet förbi och genom de platser utom staden, som pläga utgöra tillhåll för uteliggare och lösdrifvare, noga aktgifva å de personer, som där anträffas, samt att i öfrigt söka förekomma allt, som kan störa ordningen och säkerheten inom bevakningsområdet.

Ryttarepatrulleringen har visat sig i väsentlig mån främja ordningen i stadens utkanter; af ännu större gagn är emellertid polisrytteriets tillfälliga användning vid större oordningar, folkskockningar o. d. Ryttaren har en ständig öfversikt öfver folkhopen; eftersom folket i regel viker undan för hästen, har han äfven i trängsel frihet att röra sig; han kan genom hästen snabbt förflytta sig, allt omständigheter hvarigenom vid folksamlingar en ryttare har ett så afgjordt företräde framför fotfolk, att vid sådana tillfällen en man till häst gör mera nytta än många man till fot.

Den ridande polisen har två stall, nämligen ett vid femte polisdistriktets station i huset n:r 36 Kammakaregatan, innehållande 17 spiltor med tillhörande stallkammare, fourage- och förvaringsrum samt vagnshus, och ett i den s. k. Siwerska kasernen vid Tjärhofsgatan, inredt med spiltrum för 11 hästar. Antalet hästar är för närvarande 21.

Remonteringen sker genom inköp af lämpliga hästar under hand. Någon särskild ridskola för dem af poliskåren, som kommenderas till tjänst-

göring vid ridande afdelningen, är icke af nöden, enär inom kåren finnes ett fullt tillräckligt antal konstaplar, som vid kavalleriregementena erhållit fullgod utbildning såsom ryttare.

Centralafdelningen har slutligen ännu ett synnerligen maktpåliggande värf sig anförtrodt, nämligen att vara en skola för poliskårens rekryter, extrakonstaplarne, i hvilken dessa meddelas den utbildning, som är erforderlig för vinnande af fast anställning vid kåren. Till afdelningens verksamhet i detta afseende återkomma vi senare på tal om poliskårens rekrytering och utbildning.

* * *

Frånsedt den bevakningstjänst, som fullgöres af centralafdelningen, utöfvas hela den yttre bevakningen af hufvudstaden utaf *distriktspolisen*.

Distriktspolisen är poliskårens stamtrupp; alla de öfriga afdelningarna äro mer eller mindre att räkna såsom specialkårer. Distriktspolisen har ock större numerär än alla de andra afdelningarna tillsammans; af poliskårens hela styrka, 544 man, tillhöra nämligen icke mindre än 367 man distriktspolisen.

Distriktspolisen har sitt namn däraf, att den är fördelad till tjänstgöring i de nio polisdistrikt, hvari hufvudstaden är indelad. Dessa distrikt sammanfalla i det närmaste med de territoriella församlingarna, och ett hvart af dem har sin särskilda polisstyrka. Officiellt benämnas distrikten dock icke efter församlingsnamnen, utan med nummer, sålunda att

1:sta	distriktet	omfattar	Storkyrkoförsamlingen
2:dra	»	»	Maria Magdalena församling
3:dje	»	»	Kungsholmens »
4:dje	»	»	Klara »
5:te	»	»	Adolf Fredriks »
6:te	»	»	Jakobs församling jämte Skeppsholmen och Kastellholmen
7:de	»	»	Östermalms församling
8:de	»	»	Katarina »
9:de	»	»	Johannes »

Djurgården tillhör 7:de polisdistriktet, men har egen polisstation och egen personal utom kommissarie, hvadan den rätteligen borde anses utgöra ett särskildt polisdistrikt med samma kommissarie som sjunde distriktet.

I öfrigt har hvarje polisdistrikt en polisstation och står under befäl af en kommissarie. Den underlydande styrkan i hvarje distrikt består af 3 öfverkonstaplar och ett växlande antal konstaplar; vid polisafdelningen å Djurgården finnas dock endast 2 öfverkonstaplar.

Distriktspolisens hufvudsakligaste uppgift är att genom en regelmässig patrullering hålla noggrann bevakning öfver stadens gator och andra allmänna platser. Personalens numerär är naturligtvis icke tillräcklig för att utsträcka denna bevakning till alla offentliga platser; staden är därför

indelad i vissa bevakningsområden, och inom hvarje sådant område finnes den väg, som patrullen har att vandra, noga bestämd; denna väg benämnes patrulleringslinie. Patrulleringen fortgår hela dygnet utan afbrott, men med hänsyn till det olika behofvet af bevakning under dagen och under natten äro patrulleringslinierna anordnade efter olika grunder för dagbevakningen och nattbevakningen, hvilken senare omfattar tiden från kl. 9 e. m. till kl. 5 f. m. Ofta händer, att till följd af sjukdomsfall, vakanser, kommendering till annan tjänstgöring o. s. v. den tjänstgörande personalen i ett distrikt icke är fulltalig, och att patrulleringen därför måste för tillfället inskränkas;

C. J. G. fot.

98. Kommissarie.

99. Öfverkonstapel till fot.

för sådana fall minskas antalet patrulleringslinier efter behof genom sammanslagning af vissa linier i enlighet med en af polisstyrelsen fastställd plan, omfattande så väl dag- som nattbevakningen. För upprätthållande af patrulleringstjänsten finnas alltså fyra fullständiga system utarbetade, två för dagen, ett ordinarie och ett i reserv, samt likaledes två för natten, ett ordinarie och ett i reserv.

De flesta patrulleringslinierna hållas besatta med endast en man; å vissa linier, som hafva ett afsides läge eller beröra särskildt illa kända trakter, nyttjas dock dubbelpatrull.

Hvarje distriktskonstapel har tjänstgöringsskyldighet under åtta timmar af dygnet, fördelade i två pass å fyra timmar hvardera; för att hålla en enkel patrulleringslinie besatt under hela dygnet fordras alltså 3 man.

Patrullerande konstapel ansvarar ytterst för ordningen och säkerheten inom det honom anvisade området. Han skall för den skull med oafbruten vaksamhet följa hvad som tilldrager sig under tjänstgöringen och anmäla för närmaste förman allt hvad han i tjänsten anmärker. Han skall söka förekomma allt, som stör lugn, ordning och trygghet inom bevakningsområdet; uppstår hos honom misstanke, att brott någonstädes föröfvas, skall han skyndsamt begifva sig till platsen och söka hindra brottets vidare utförande samt gripa gärningsmannen. Vid öfverfall och våldsamheter har han att lämna den förfördelade skydd samt anhålla våldsverkaren. Vid

C. J. G. fot.

100. Inspektionskonstapel.

101. Konstapel till fot.

olyckshändelser skall han lämna allt det bistånd omständigheterna kräfva. Mot allmänheten skall han iakttaga ett humant, men tillika bestämdt och värdigt sätt.

Öfverkonstaplarne i distrikten hafva tjänstgöring af tvåfaldig art; de äro antingen jourhafvande eller inspekterande. Jourhafvande öfverkonstapel har vakt å afdelningens station samt ansvarar för ordningen därstädes. Han får icke aflägsna sig från stationen utom i tjänsteärenden eller för intagande af måltider, vid hvilka tillfällen en af de i distriktet tjänstgörande inspektionskonstaplarne skall kommenderas att föra befäl å stationen. Den inspekterande öfverkonstapeln har att närmast öfver inspektionskonstaplarne tillse, att patrulleringstjänsten i distriktet noggrant upprätthålles, samt att i öfrigt öfvervaka den yttre ordningen inom distriktet. Fördelningen af tjänst-

göringen mellan öfverkonstaplarne i ett distrikt sker så, att under tre på hvarandra följande tjänstgöringsdygn, räknade från kl. 9 f. m. den ena dagen till samma tid följande dagen, hvarje öfverkonstapel första dygnet är inspekterande till kl. 11 e. m., därefter tjänstfri, hela andra dygnet är jourhafvande samt tredje dygnet är tjänstfri.

Distriktskommissarie är inom det honom anvisade distrikt ansvarig för upprätthållande af ordning och säkerhet till person och egendom samt har inseendet och befälet öfver den där anställda personalen och ansvarar

C. J. G. fot.

102. Första polisdistriktets station.

för dess tjänstgöring. Han författar eller öfverser och underskrifver alla rapporter, som ingifvas från distriktet, och är ansvarig för deras riktighet, samt verkställer utredningar i ärenden, som från polisstyrelsen remitterats till distriktet för yttrande. Han öfvervakar ordningen å stationen samt tillser, att de olika rullor och journaler — till antal 21 — som där skola föras, alltid finnas i behörigt skick.

Distriktskommissarierna tjänstgöra äfven såsom åklagare i polisdomstolen; deras befogenhet i detta afseende är dock i någon mån inskränkt, i det vissa åtal enligt beslut af öfverståthållareämbetet skola utföras af stadsfiskalerna.

Personalens tjänstgöring och åligganden äro enahanda inom alla de olika distrikten. Ett särskildt slags tjänstgöring förekommer dock inom 5:te distriktet; å dess station skall nämligen alltid mellan kl. 8 på morgonen och kl. 12 på natten vara förlagd en polispiket af 6 man, ständigt färdig till utryckning. Piketen skall utan rekvisition rycka ut vid eldsvåda samt får rekvireras genom telefon eller medelst användande af brandskåp, när i följd af olyckshändelse eller annat dylikt förhållande behof yppas af förstärkt polisbevakning för gatas afstängning eller upprätthållande af säkerhet och ordning, samt när slagsmål eller andra oordningar uppstå eller hota att uppstå och polisstyrkan å platsen är otillräcklig. Polispiketen färdas åkande; i fråga om snabb utryckning täflar den med brandkåren.

* * *

Det är icke ringa kvalifikationer, som fordras hos en god polisman, äfven i de lägre graderna. Utom en stark och sund kropp måste han af naturen besitta tillräckligt omdöme för att på egen hand kunna finna det rätta under brydsamma omständigheter, en rättrådighet, som af intet låter sig förledas, ett mod, som icke skyr någon fara, när det gäller plikten, och ett tålamod, som icke af de gröfsta personliga förolämpningar, ej ens af hugg och slag, låter rubba sig till att en hårsmån öfverskrida lagens råmärken. Har han af naturen dessa egenskaper, så måste han därjämte förvärfva insikt i de omfattande delar af författningsväsendet, som tillhöra hans verksamhetsområde, samt inläras en disciplin, som gör befälets vilja till hans egen.

Få saker äro därför af större vikt för polisinstitutionen i dess helhet än ett noggrannt urval vid kårens rekrytering samt en omsorgsfull utbildning af rekryterna. I det föregående är antydt huru mycket i detta afseende försummades under gamla tider, ja långt in på vårt århundrade, samt att följderna af dessa försummelser icke uteblefvo.

För närvarande nedlägges däremot ett synnerligen noggrannt och träget arbete på poliskårens rekrytering och utbildning.

För att blifva antagen till extra konstapel fordras att vara minst 175 centimeter lång, minst 21 och högst 25 år gammal, hafva godt omdöme, lugnt sinnelag, god hälsa, stark kroppsbyggnad och ett ansenligt yttre, vara fri från alla kroppslyten, vara nykter, redbar och af fullkomligt god frejd samt hafva uti förut innehafda befattningar ådagalagt ett hedrande uppförande. Den sökande måste dessutom vara ogift och, om han ej under värnpliktsåldern varit i militärtjänst, hafva fullgjort stadgad vapenöfning. Sökande, som är eller varit militär, måste hafva genomgått examen i underbefälsskolans högre kurs; annan sökande bör hafva åtnjutit undervisning i elementarläroverk till och med 5:te klassen eller genomgått annan jämförlig kurs. Sökanden måste personligen inställa sig samt undergå besiktning af polisens läkare.

Varder en sökande antagen, så anställes han med detsamma såsom extra konstapel vid poliskåren och tilldelas centralafdelningen. Därefter börjar arbetet med hans utbildning.

Denna utbildning är så väl teoretisk som praktisk. Centralafdelningens föreståndare, öfverkonstaplar och därtill skickliga konstaplar gifva, under polisintendentens inseende, extra konstaplarne lektioner i gällande instruktioner, order, de flesta polisförfattningar, större delen af strafflagen samt vissa delar af civillagen; någon undervisning i ämnen, som höra till allmän-

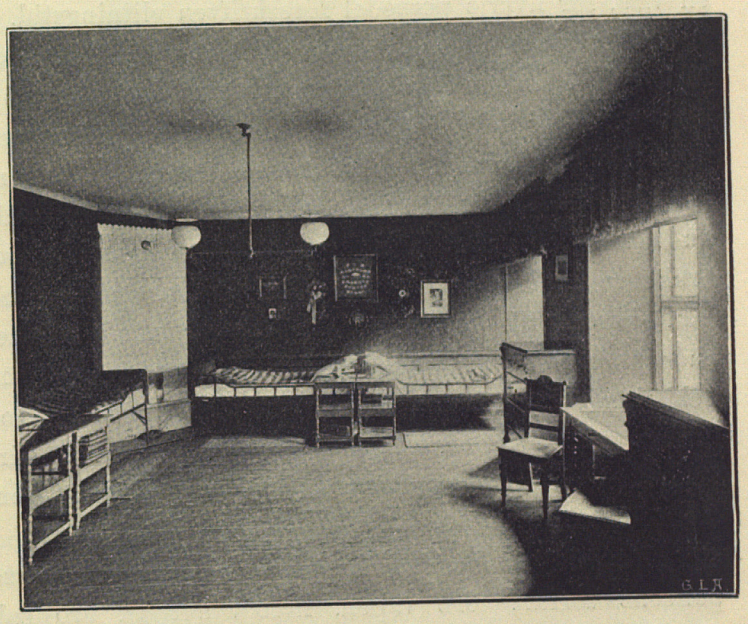
C. J. G. fot. 103. Sjunde polisdistriktets station.

bildning, meddelas däremot icke, emedan ingen antages till extra konstapel utan att i detta afseende hafva tillräckliga insikter. Därjämte öfvas extra konstaplarne i exercis, fäktning o. d. samt skötande af telefonväxel. För bevaknings- och särskildt patrulleringstjänsten inöfvas extra konstaplarne i regel genom att åtfölja centralafdelningens ordinarie polismän vid kommenderingar och patrulleringar; i sådana fall är den ordinarie skyldig fästa extra konstapelns uppmärksamhet på allt anmärkningsvärdt eller lärorikt, som under tjänstgöringen förekommer. För kontroll därå, att den ordinarie konstapeln härutinnan fullgör sin skyldighet och att hans undervisning följts med uppmärksamhet, får, om tiden det medgifver, extra konstapeln

vid återkomsten till afdelningens station inför befälet redogöra för sina iakttagelser under tjänstgöringen.

Efter omkring ett års förlopp bör i regel extra konstapeln hafva inhämtat det kunskapsmått, som kräfves af en ordinarie konstapel. Har han därjämte visat duglighet i tjänsten och ett hedrande uppförande, får han inför polisintendenten undergå konstapelsexamen. Godkännes han däri och finnes i öfrigt lämplig för tjänsten, är han berättigad att vid inträffande ledighet erhålla befordran till ordinarie konstapel. Afgången ur poliskåren är så stor, att denna befordran merendels icke länge låter vänta på sig.

Efter utnämning till ordinarie konstapel kommenderas den nye polismannen till tjänstgöring vid distriktspolisen. Hans vidare befordran beror uteslutande af hans duglighet och uppförande. Visar han nit och skicklighet i tjänsten samt ett klanderfritt uppförande, kan han påräkna att ganska snart få på försök tjänstgöra vid detektivafdelningen. I denna tjänstgöring sättes hans naturliga begåfning på ett vida större prof än under bevakningstjänsten; fullgör han med heder denna proftjänstgöring och iakttager i öfrigt ett klanderfritt uppförande, äger han grundad förhoppning att, när tillfälle uppstår, i tur och ordning erhålla avancement. Gången af avancementet är att passera först genom inspektionskonstapelsgraden, därefter detektivkonstapelsgraden, så öfverkonstapelsgraden och slutligen till kommissariegraden. Innan någon utnämnes till öfverkonstapel, måste han emellertid inför polisintendenten undergå en förnyad examen, i hvilken ingå omfattande delar af den allmänna lagen samt en mängd specialförfattningar.

C. J. G. fot. 104. Polislogement.

* * *

Vid bestämmande af polispersonalens löneförmåner har man utgått från den uppfattningen, att en polisman utom sin egentliga lön bör erhålla fritt de kläder, som han behöfver under sin tjänstutöfning. I enlighet med denna grundsats åtnjuter personalen antingen beklädnad in natura eller

kontant beklädnadsersättning; ett undantag finnes dock, nämligen i fråga om de icke uniformerade kommissarierna, hvilka måste hålla sig själfva med kläder.

De icke uniformerade öfverkonstaplarne och konstaplarne erhålla kontant beklädnadsersättning, utgående årligen med 150 kr. för de förra och 120 kr. för de senare.

Den uniformerade personalen erhåller beklädnad in natura. Den årliga kostnaden därför beräknas för en kommissarie till 200 kr., för en öfverkonstapel till fot, inspektionskonstapel, konstapel till fot eller extra konstapel till 120 kr., samt för ridande öfverkonstapel eller konstapel till 200 kr. Denna kostnad är beräknad efter dels de olika persedlarnas inköpspris, dels en viss, för hvarje persedel föreskrifven slitningstid.

I fråga om beklädnadens utlämnande till personalen samt bokföringen förfares så, att hvarje uniformerad konstapel vid sitt antagande erhåller full utrustning ur förrådet samt då och om han sedermera uttager uniformspersedlar debiteras för deras fastställda värde, hvaremot han vid hvart kvartals slut krediteras för en fjärdedel af nyss angifna beklädnadssumma. Lyckas nu konstapeln genom aktsam vård om persedlarna få dem att hålla sig brukbara längre än den beräknade slitningstiden och således att blifva fri från skulden till beklädnadsförrådet, får han kvartalsvis kontant lyfta beklädnadssumman, med undantag af 50 kronor, som måste stå inne å hans beklädnadskonto, innan någon utbetalning sker. Flere äldre konstaplar hafva genom många års omsorgsfullt sträfvande kommit därhän, att de esomoftast få lyfta beklädnadssumman kontant, en förmån, som skattas mycket högt inom kåren.

Beväring tillhandahålles den uniformerade personalen afgiftsfritt från polisens förråd. De vapen, hvilka nyttjas, äro sabel, som central- och distriktspolisen alltid skall bära vid tjänstgöring, samt battong, som dock sällan användes och endast efter särskild order får anläggas. Den icke uniformerade personalen är försedd med polisbricka för att vid förefallande behof kunna legitimera sig. Signalpipa nyttjas inom hela kåren.

Uniformernas utseende framgår af här meddelade afbildningar (fig. 96—101).

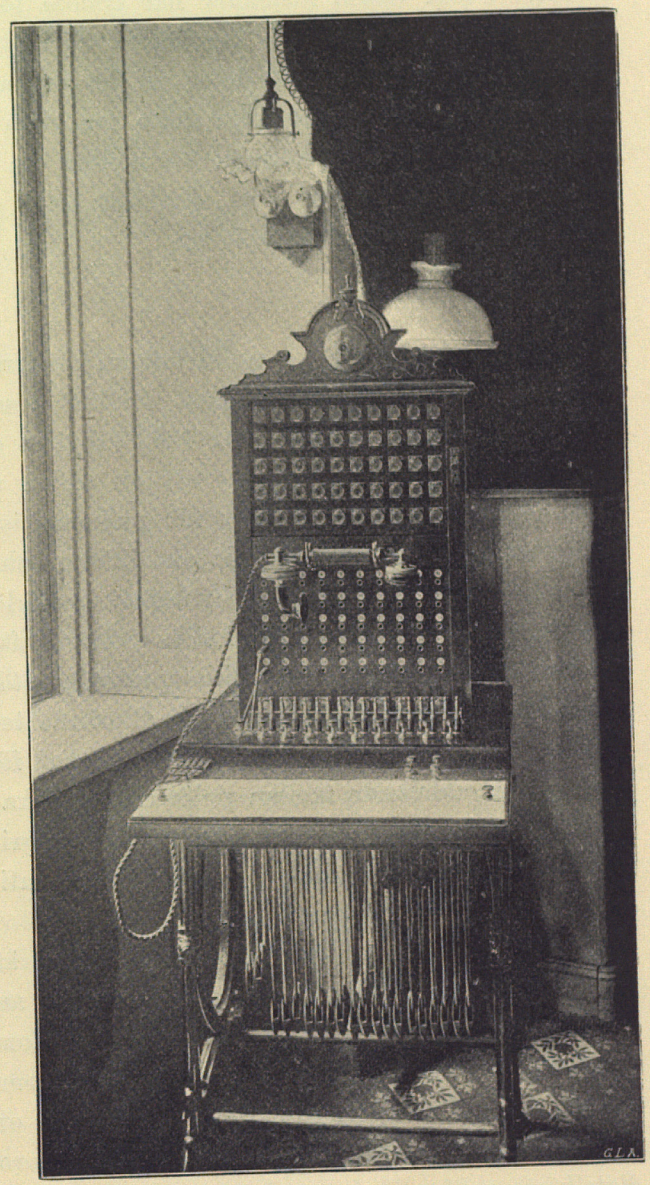
* * *

Hvarje polisafdelning och polisdistrikt har sin station. Detektiv- och ordonnansafdelningarnas stationer äro förlagda i öfverståthållareämbetets hus n:r 4 Myntgatan, centralafdelningens station snedt däremot i huset n:r 5 Myntgatan, prostitutionsafdelningens station eller byrå, som den oftare benämnes, i huset n:r 3 vid Trädgårdsgränd. Distriktsstationerna äro belägna inom vederbörande distrikt. Afdelningarnas stationer hafva ett växlande antal rum alltefter de olika behofven. Distriktsstationerna innehålla i regel

tre rum: ett vakt- och samlingsrum för konstaplar, hvilket äfven är mottagningsrum, ett expeditionsrum för jourhafvande öfverkonstapeln och ett rum för kommissarien. Vid hvarje distriktsstation finnes dessutom en arrestlokal.

Af ifrågavarande lokaler äro några i det närmaste mönstergilla; alla uppfylla nöjaktigt sitt ändamål utom detektivafdelningens station, hvars utrymme är alldeles otillräckligt, och en eller annan distriktsstation, som är i behof af utvidgning och lämpligare inredning.

Inom centralafdelningens station samt alla distriktsstationerna, med undantag af 4:de distriktets, finnas logement, inrättade till bostäder åt personalen. De ogifta konstaplarne och extra konstaplarne äro skyldiga att, så långt utrymmet medgifver, bo i dessa logement. Mot en hyresafgift af åtta kronor för ordinarie och sex kronor för extra konstapel, allt per månad, erhålla de där logis med värme och belysning, säng och sängkläder samt uppassning, städning och tvätt. På logementen finnas dessutom samlingsrum, försedda med böcker och tidskrifter, samt toilett- och torkrum.

C. J. G. fot. 105. Polisens telefonväxel.

Inom logementen upprätthålles den strängaste ordning och snygghet. Det är förbjudet att dit medföra sprit- eller maltdrycker eller att där spela kort, hvaremot tanke- och öfningsspel såsom schack, bräde m. m. äro tillåtna.

Logementen innehålla tillsammans 56 boningsrum med plats för 169 konstaplar.

Anledningen till logementens inrättande var angelägenheten att i behofvets stund kunna få en tillräcklig polisstyrka i hast samlad, äfvensom önskan att så vidt möjligt kunna bereda personalen goda och billiga bostäder. Utom dessa förmåner har genom logementernas införande vunnits en ännu viktigare fördel, bestående däri att befälet kommit i tillfälle att närmare öfvervaka större delen af det yngre manskapets förhållande äfven utom tjänsten, samt att följa detta manskap med en uppmärksamhet, som bör bibringa de öfverordnade kännedom om hvars och ens lefnadssätt och sinnelag, en kännedom som särskildt är af stort värde beträffande de på prof anställda extra konstaplarne.

* * *

För befordrande af meddelanden mellan polisstyrelsen och de underordnade polisafdelningarna samt mellan dessa inbördes anlades på 1850-talet en elektrisk telegraf. År 1883 utbyttes emellertid denna mot telefonledningar, och dessa vunno snart en sådan utsträckning, att år 1885 en särskild telefonstation anlades för polisens telefonnät. Genom denna har anläggningen ledningar till alla distriktens och polisafdelningarnas stationer, till polischefernas och polisdomarens bostäder och ämbetsrum samt till åtskilliga andra platser, med hvilka polisen ofta behöfver meddela sig, såsom brandstationer, högvakten, militärposteringsställen m. fl. Dessutom finnes förbindelse med rikstelefonens och allmänna telefonbolagets ledningar, hvarigenom polistelefonnätet äfven är tillgängligt för allmänheten.

För meddelande mellan polisverkets olika afdelningar användes ett särskildt, sinnrikt inrättadt signalerings- och uppringningssystem. Genom detta kan t. ex. en order från polisstyrelsen samtidigt meddelas till alla polisstationerna.

Brandväsendets signaleringssystem kan äfven användas för polisändamål. I fall en polisman af en eller annan anledning finner sig nödsakad rekvirera polispiketen, kan han nämligen genom en särskild signal å brandskåp underrätta närmaste brandstation därom; från brandstationen skall då genast genom bud eller telefon anmälan om signalen göras å närmaste polisstation, hvarifrån meddelandet bör vidare telefoneras till 5:te polisdistriktets station.